

## Historiska skolor och institutionalism

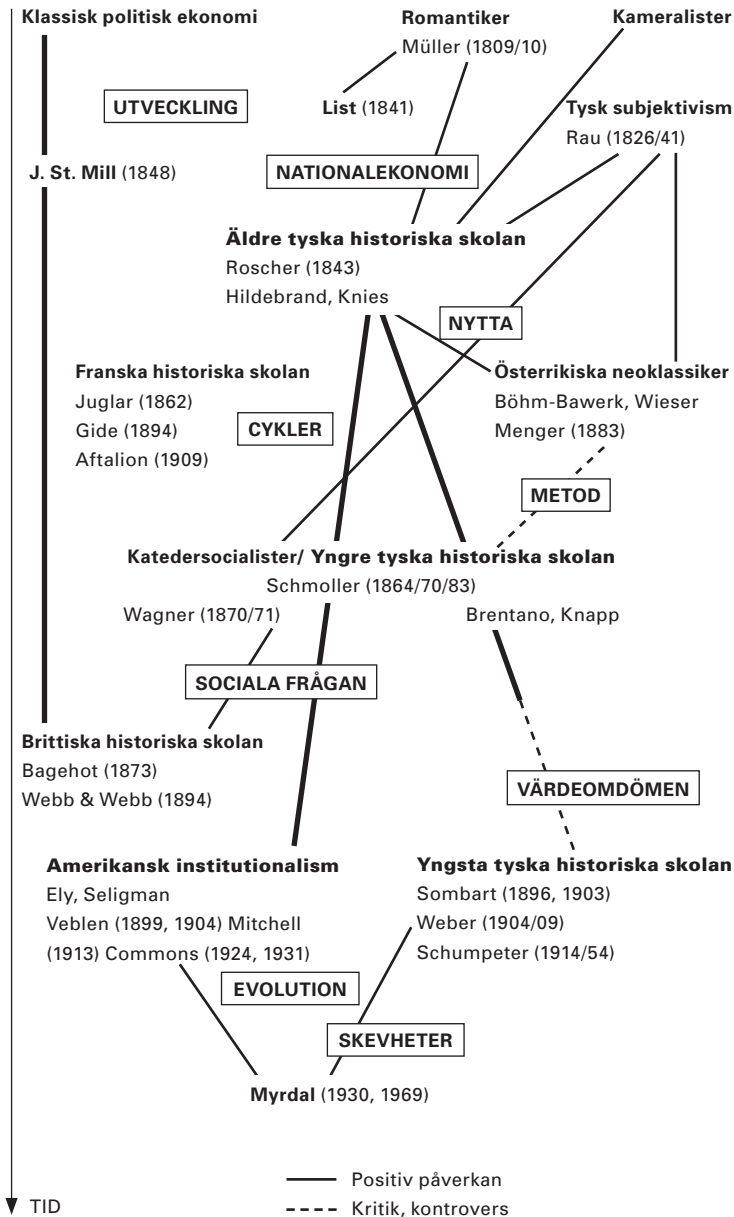
Ett av kännetecknen för såväl klassicismen som neoklassicismen är sökandet efter allmängiltiga lagar för ekonomiskt beteende. Ett annat är användningen av den deduktiva metoden med hjälp av modeller där man bortser från institutionella och historiska detaljer för att kunna renodla vissa huvuddrag i den komplicerade verkligheten. Ett tredje kännetecken är den atomistiska ansatsen, där den totala produktionen ses som ett resultat av själviska individers osamordnade handlande.

Sedan tidigt 1800-tal har ekonomer av olika ursprung varit kritiska mot denna triad och hävdade att (neo)klassicismens lagar och principer i bästa fall gäller under speciella historiska förutsättningar. En sådan relativistisk syn utvecklades tydligt av de historiska skolorna i Tyskland på 1800-talet och den amerikanska institutionalismen under tidigt 1900-tal. Anhängare till dessa riktningar bildade föreningar, skapade inflytelserika tidskrifter och deltog i intensiva diskussioner om metoder och normer. Som vi skall finna fanns företrädare för dessa idéer inte bara i Tyskland och USA. För övrigt var förhållandet mellan de relativistiska och de (neo)klassiska doktrinerna inte enbart antagonistiskt; det förekom viss korsbefruktning också.

### Föregångarna

Beteckningen *historiska skolan* syftade ursprungligen på en rörelse inom den tyska rättsvetenskapen tidigt på 1800-talet.

Figur 4.1 HISTORISKA SKOLOR OCH INSTITUTIONALISM



Anhängarna förkastade naturrätten och pekade på det nationella rättsarvet som ett uttryck för folkviljan. Beteckningen har sedan spritt sig till andra discipliner.

### Kameralister, subjektivister och romantiker

Tyska 1700-talsmerkantilister, också kända som *kameralister*, beredde vägen för den historiska skolan i nationalekonomin genom att betona staten som det viktigaste ekonomiska subjektet. Flera av kameralisternas centrala frågor, som offentliga finanser, administration och befolkningstillväxt, kom i fokus hos författare inom historiska skolan under senare delen av 1800-talet.

En annan grupp av föregångare var de tyska *subjektivisterna*, främst Heidelbergprofessorn Karl Heinrich Rau (1792–1870). Olika anhängare av historiska skolan, särskilt Karl Knies och Adolph Wagner, grundade sitt författarskap på Raus *Grundsätze der Volkswirtschaftslehre* (1826). Titeln på Raus bok återkom i Carl Mengers huvudarbete, och Raus nyttobegrepp liksom utbud och efterfrågan kom att påverka de österrikiska neoklassikerna genom den äldre historiska skolans undervisning. Rau betonade också betydelsen av historiska studier för att förstå samtidens ekonomi.

De *romantiska* ekonomerna var en grupp som förkastade klassikernas »vulgära materialism« och rationalism, särskilt bestämningen av värde som mängden fysiskt arbete. De föreslog att värde i stället skulle definieras i termer av medborgarens »moraliska bidrag« till »statsorganismen«. Dessa ekonomer var en del av en större romantisk rörelse som på det tidiga 1800-talet genomsyrade tysk litteratur, konst och filosofi och spreds till andra länder. Rörelsen kan ses som en reaktion mot den franska upplysningen och Napoleons arméer, brittisk industrialism och handel och den politiska splittringen av Tyskland, som på den tiden var uppdelat i många små stater.

Den österrikiske diplomaten Adam Müller (1779–1829)

var en av de främsta ekonomiska författarna i den romantiska skolan. Han kritiserade fysiokraterna och klassikerna för deras känslolösa abstraktioner, och han fördömde den destruktiva kraften i merkantilismens tävlan och industrialism. Han förordade en helhetssyn på samhället och en återgång till den korporativa och auktoritära stat som hade funnits på medeltiden. En del av Müllers idéer kan verka besynnerliga, men de påverkade i viss mån olika ekonomiskt nationalistiska och antiindustrialistiska rörelser på 1800- och 1900-talen.

### **Friedrich List**

Friedrich List (1789–1846) är inte lätt att placera in i något fack. Han gjorde först karriär som ämbetsman i den statliga byråkratin i Würtemberg och utnämndes sedan till professor i offentlig förvaltning vid universitetet i Tübingen. Han avskedades efter att ha arbetat mot byråkratin och handelshindren inom Tyskland. Efter ytterligare konflikter med staten dömdes han till fängelse för samhällsupplösande verksamhet, men lyckades undgå straffet och tvingades emigrera till USA, varifrån han dock 1832 återvände som amerikansk konsul. Han arbetade för frihandel inom Tyskland och uppbyggandet av ett tyskt järnvägsnät. Mot omvärlden ville han ha »uppfost-ringstullar« för att skydda ny industri. Hans liv slutade tragiskt med självmord efter finansiella och politiska misslyckanden. Av eftervärlden har han betraktats som banbrytare när det gäller Tysklands enande och en av pionjärerna inom utvecklingsökonomi.

År 1841 publicerades Lists huvudverk *Das nationale System der politischen Oekonomie*. Tillsammans med Raus *Grundsätze der Volkswirtschaftslehre* hade boken betydelse för namnändringen på ämnet till »nationalekonomi«, en beteckning som nu används i flera språk. List kritiserade den klassiska skolan, särskilt Smith, för att ha en naiv kosmopolitisk syn, där nationer bara är sammanslutningar av individer som alla tjänar på

fredlig arbetsfördelning och frihandel. I verkligheten är nationer det relevanta studieobjektet, eftersom den produktiva kraften i sammanslutningen av industrier på nationell nivå är minst lika stark som effekten av arbetsfördelningen. På nationell nivå tjänar industrier på frihandel bara på vissa utvecklingsstadier. På andra stadier kan nationer göra framsteg bara genom krig eller genom att skydda sina nya industrier med tullar och andra handelshinder.

Teorier om stadier i den ekonomiska utvecklingen var inte något nytt. Men det var List som populariserade stadieteorier som grund för utvecklingspolitik. Han menade att varje nation som har rätta resurser tenderar att utvecklas genom fem stadier, från jakt och fiske till högproduktivt jordbruk, industri och handel. Hans definition på utveckling var »tilltagande användning av produktiva krafter«. List kritiserade klassikernas begränsning av dessa krafter till arbete, jord och kapital, och inkluderade även samhällsordningen, vetenskapen och konsten liksom graden av frihet.

Vid det högsta utvecklingsstadiet skulle enligt List alla länder gynnas av frihandel. Men alla länder gör inte framsteg samtidigt. Det finns ledare och efterföljare, och första delen av Lists bok handlar om den historiska successionen av ledande nationer, från medeltidens italienska stadsstater till USA som en tänkbar framtida ledare. List beskriver England som dåtidens ledande nation, som översvämmar världen med sina industrivaror medan man skyddar sig själv mot import. De små tyska staterna hade tullar när de handlade med varandra men inte när de importerade från England, varifrån de ville köpa avancerade varor. Detta hindrade enligt List frisläppandet av de produktiva krafterna i Tyskland. Om de tyska staterna skapade en tullunion, dvs. avskaffade tullarna sinsemellan men hade gemensamma tullar mot omvärlden, skulle deras unga industri få kostnadsfördelar i den inhemska handeln.

List är svärplacerad för han använde klassiska, merkanti-

listiska och romantiska begrepp fastän han förkastade kärnan i alla dessa skolor. Hans bok är på ett exemplariskt vis indelad i fyra delar – historia, teori (hans egen), system (tänkandets historia i ett kritiskt perspektiv) och politik (olika nationers handelsstrategi) – men han blandar dessa perspektiv i alla fyra delarna. Essensen i hans långa och slingriga argumentering är att frihandelsprincipen håller bara på utvecklingens primitiva stadium samt när alla länder har nått det högsta stadiet. Före det fulländade slutstadiet krävs protektionism; det är »de senkomnas naturliga rättighet«.

### **Historiska skolor**

Det finns minst fem historiska skolor (eller varianter av den historiska skolan) i nationalekonomin: den äldre tyska, den yngre tyska, den yngsta tyska, den brittiska och den franska. Förutom den yngre tyska var ingen av dem egentligen en skola i den meningen att man hade en gemensam full doktrin, men alla hade några gemensamma idéer. Dessa uttrycktes tydligast hos de tyska historiska skolorna, som vi börjar med.

#### **Den äldre tyska historiska skolan**

Historicismens genombrott i den akademiska nationalekonomin är förknippad med namnen Bruno Hildebrand (1812–1878), Wilhelm Roscher (1817–1894) och Karl Knies (1821–1898), tre tyska professorer. Först ut var Roscher med *Grundriß zu Vorlesungen über die Staatswirtschaft, Nach geschichtlicher Methode* (1843), som baserades på föreläsningar han höll vid universitetet i Göttingen »enligt den historiska metoden«.

I förordet till *Grundriß* slår Roscher fast fyra principer för den historiska metod han tänkte använda i sina föreläsningar och sin forskning. För det första, hävdade han, bör det sanna målet för det ekonomiska tänkandet inte vara att maximera »folkens välbstånd«, utan att förstå vad som ligger bakom den ekonomiska utvecklingen i olika länder. Därför är det nöd-

vändigt att kombinera ekonomiskt tänkande med insikter från andra ämnen som juridik, statsvetenskap och humaniora. För det andra består en nation inte bara av sina »nu levande individer« utan också av sitt förflutna, vilket måste studeras i sina olika kulturella stadier. För det tredje, problemet att bland en mängd händelser identifiera väsentliga regelbundenheter, »parallellism«, kräver att en jämförande empirisk metod används. För det fjärde tillåter inte den historiska metoden slutsatsen att observerade institutioner är bra eller dåliga, men den gynnar förståelsen av hur de fungerar och kanske blivit föråldrade genom en beskrivning av i vilket sammanhang institutionerna först uppstod och sedan åldrades. Roscher betraktar uttryckligen sin metod som skild från Ricardos, även om han inte ser den som »motstridig till den senare eftersom den tacksamt använder resultaten« från Ricardos politiska ekonomi.

Medan Roscher levde ett tämligen stillsamt liv som universitetsprofessor, först i Göttingen och sedan i Leipzig, var Hildebrands och Knies liv oroligare. De var båda politiskt aktiva före och efter 1848 års demokratiska revolution, och båda hade levt i exil i Schweiz innan de tilläts återvända till ett akademiskt liv i Tyskland. Deras politiska engagemang kan förklara varför de till och med mer än Roscher betonade politiska och empiriska aspekter i sin ekonomiska analys.

I sin bok *Die Nationalökonomie der Gegenwart und Zukunft* (1848) förde Hildebrand fram en stadieteori för den ekonomiska utvecklingen som skilde sig från tidigare versioner. Enligt Hildebrand skulle historien förstås som förvandlingen av primitiva bytesekonomier till penningekonomier och slutligen till kreditekonomier. De senare kännetecknas av hög produktivitet, ömsesidigt förtroende och socialpolitik för arbetarnas välfärd.

Knies skrev tre stora band om pengar och kredit – *Das Geld* (1873), *Der Credit, I* (1876), *Der Credit, II* (1879) – men han

trodde inte att kreditekonomier kunde fungera utan att base-  
ras på guld eller andra metalliska penningreserver. I sin tidiga  
programförklaring, *Die politische Ökonomie vom Standpunkte  
der geschichtlichen Methode* (1853), hade Knies hyllat den histo-  
riska metoden ännu mer entusiastiskt än Roscher och Hilde-  
brand och betonat att den politiska ekonomin måste beskriva  
folkets ekonomiska liv historiskt och analysera det från etiska  
utgångspunkter.

Två saker är värda att notera om förhållandet mellan den  
äldre historiska skolan och klassiskt och neoklassiskt tänkan-  
de: Roschers, Hildebrands och Knies tvetydiga attityd mot  
klassikerna och deras inflytande på det österrikiska neoklas-  
siska tänkandet. De tre historikerna presenterade sin metod  
som en kritik mot de abstrakta argument och metoder som  
Smith och Ricardo använde. Men de lovordade också de klas-  
siska författarna, och i de flesta av sina arbeten följde de inte  
sina egna principer. De använde klassiska sätt att argumentera  
snarare än den historiska och tvärvetenskapliga ansats de hade  
tänkt sig. Roscher och Knies utvecklade åsikter om margi-  
nalnyttan och andra begrepp som hör till den subjektiva vär-  
deläran. Dessa begrepp skulle kunna kallas protoneoklassiska,  
dvs. de föregrep centrala inslag i den marginalistiska revolu-  
tionen. Åtminstone två av den österrikiska neoklassicismens  
ledande gestalter, Böhm-Bawerk och Wieser, var studenter till  
Knies vid universitetet i Heidelberg. Den äldre historiska sko-  
lan beredde på så vis vägen för den österrikiska skolan, medan  
den yngre historiska skolan kom i konflikt med österrikiska  
neoklassiker till den grad att de senare började förstå att de  
var en egen skola.

### Den yngre tyska historiska skolan

Det är inte lätt att avgöra vilka som hör till den yngre tyska  
historiska skolan. Den vanliga listan på namn inbegriper bland  
andra penningteoretikern Georg Friedrich Knapp (1842–1926),



socialreformatorn Lujó Brentano (1844–1931) och sociologerna Werner Sombart (1863–1941) och Max Weber (1864–1920). Det råder dock inget tvivel att huvudpersonen var Gustav von Schmoller (1838–1917), en produktiv författare och redaktör för olika tidskrifter och uppslagsverk som under flera decennier styrde ämnet från sin professur vid universitetet i Berlin. Schmoller förnekade existensen av allmängiltiga ekonomiska lagar mer bestämt än någon annan representant för de historiska skolorna. Han menade att man i bästa fall kunde finna återkommande mönster genom detaljerade historiska undersökningar av ekonomiska fenomen, offentlig förvaltning och socialpolitik under olika epoker. Schmoller förkastade inte bara de klassiska doktrinerna utan också de deterministiska stadieteorierna och den äldre historiska skolans opartiska attityd. Han betonade att historien ger användbar kunskap för nutidens ekonomiska politik och socialpolitik, men bara om den studeras i ett helhetsperspektiv och inte begränsas till den ekonomiska logiken i ett händelseförlopp. Som Schumpeter (1954, s. 114) uttryckt det: »Den Schmollerske ekonomen var i själva verket en historiskt sinnad sociolog.«

Schmoller och den tyska historiska skolan sammanföll delvis med en annan grupp, de så kallade *katedersocialisterna*. De var inte socialister i den meningen att de ville överföra produktionsmedlen i samhällelig ägo; tvärtom var katedersocialisterna oftast konservativa professorer och riksdagsledamöter som bestämt motsatte sig marxismen och andra sociala revolutionsrörelser. Men de motsatte sig också *laissez-faire*-liberalismen. De menade att det fanns ett trängande behov av socialpolitik för att lösa »arbetarfrågan«, dvs. den fattigdom, arbetslöshet och politiska oro som på många håll följde med industrialiseringen.

Berlinprofessorn Adolph Wagner (1835–1917) var en förgrundsgestalt bland katedersocialisterna. Han förordade en kombination av omfattande socialpolitik och ekonomisk poli-

tik till skillnad från Schmoller som föredrog punktvisa insatser och pragmatism. Han delade inte Schmollers skepsis mot »ekonomiska lagar« när han formulerade sin egen lag om att offentliga utgifter tenderar att utgöra en allt större andel av BNP när BNP växer. Wagners lag hänför sig till offentliga ingrepp på tre områden: ökade utgifter för sjukförsäkring, pensioner och annan socialpolitik, ökad aktivitet när det gäller penningpolitik och finanspolitik, och ökat offentligt ägande av olika tillgångar.

För att sprida sina idéer bildade anhängare och närstående till den historiska skolan *Verein für Socialpolitik* 1873. Denna förening höll (och håller fortfarande) regelbundna möten för akademiska ekonomer, praktiker och politiker, och den har gett ut många skriftserier inom olika delområden av nationalekonomin. Den kom att stå som modell för ekonomföreningar i olika länder, bland annat *American Economic Association*.

De tyska historiska skolorna satte fokus på metodfrågor i ekonomisk forskning, och *Verein für Socialpolitik* var forum för två stora bataljer: metodstriden (*Methodenstreit*) och värderingsstriden (*Werturteilsstreit*). Om varken de tyska »historikerna« eller de österrikiska neoklassikerna hade betraktat sig som skolor före 1880-talet, så började de göra det under metodstriden. Denna började när Menger publicerade *Untersuchungen über die Methode der Socialwissenschaften und der politischen Oekonomie insbesondere* (1883). Menger betonade den teoretiska analysens företräde framför historisk forskning, som enligt hans uppfattning bara hade en stödjande uppgift. Schmoller reagerade och menade att det var uppenbart att den historiska skolans induktiva metod, baserad på noggranna studier av fakta, var överlägsen den sterila och föräldrade deduktivism som Menger representerade. Menger svarade med en mycket polemisk pamflett om »historicismens fel« (1884). Därefter tystnade de två huvudmotståndarna, men striden om induktion och deduktion i nationalekonomin pågick mellan

olika epigoner i decennier. Frontlinjerna var inte alltid klara. Till exempel stod Wagner på Mengers sida i metodstriden, medan han i övrigt hörde till Schmollers läger.

Den andra striden, den om värdeomdömen (*Werturteilstreit*), började på 1909 års möten i *Verein für Socialpolitik*. Motståndarna denna gång var å ena sidan den yngre historiska skolan under Schmoller och å andra sidan kretsen kring Sombart och Weber, som Schumpeter (1954 s. 815–820) kallat den *ungsta historiska skolan*. (Schumpeter kan själv i viss mån betraktas som medlem av denna skola. Hans monumentala *History of Economic Analysis*, utgiven postumt 1954, baserades på hans bidrag 1914 till Webers encyklopediska *Grundriss der Sozialökonomik*.) Sombart och Weber, professorer i Berlin respektive Heidelberg, vände sig mot den sammanblandning av beskrivningar och värdeomdömen som de fann i skrifter av den yngre historiska skolan. Weber menade att politiska eller etiska värderingar inte kan härledas från vetenskapliga observationer och därför bör hållas strängt åtskilda från vetenskapligt arbete. Schmoller betraktade däremot nationalekonomin som en »moralisk-politisk vetenskap« som ofrånkomligen grundas på elitens värderingar i respektive land och tid.

Striderna om metoder och värdeomdömen blev aldrig avgjorda. I efterhand förefaller mycket av meningsskiljaktigheterna handla om betoning snarare än substans. Men kärnfrågorna – förhållandet mellan induktion och deduktion, och värdeomdömenas roll – har fortsatt att diskuteras i olika länder och olika ämnen.

### Historicismen i England och Frankrike

Historicismen i det ekonomiska tänkandet var sannolikt starkast i Tyskland, men den var inte begränsad till detta land. En *brittisk historisk skola* nämns ofta i litteraturen, men den omfattar personer och idéer som hade föga samband med varandra, från den anglikanske prästen Richard Jones (1790–1855)

till den brittiska välfärdsstatens pionjär lord William Beveridge (1879–1963). Skolbeteckningen är en efterhandskonstruktion. Man har utgått från de tyska historiska skolorna och funnit även briter med liknande uppfattningar. Här skall vi bara beröra John Stuart Mill, Walter Bagehot (1826–1877), Beatrice Potter Webb (1858–1943) och hennes make Sidney Webb (1859–1947)

Mill har vi redan stött på som en viktig klassisk ekonom. Mot slutet av sitt liv blev han intresserad av den induktiva forskningsmetoden. Han syn på socialpolitik låg nära de tyska katedersocialisternas.

Bagehot var journalist och tidig redaktör för *The Economist*, som nu är spridd över hela världen. *The Economist* var nära knuten till den liberala Manchesterskolan och spred frihandelsläran och andra klassiska doktriner. Bagehot fann ändå att de klassiska idéerna saknade historiskt och institutionellt innehåll. I sin *Lombard Street: A Description of the Money Market* (1873) diskuterade han utvecklingen av det engelska penningssystemet, särskilt bankfallissemang i samband med finanskriser. Bagehot blev känd för att ha krävt att Bank av England skall ta politiskt ansvar som »sista utvägens långgivare«, som nu är en allmänt accepterad uppgift för centralbanker.

Makarna Webbs grundade *Fabian Society*, en sammanlutning som verkade för stegvis övergång till en socialistisk välfärdsstat. De publicerade åtskilliga studier om industriell organisation, fattigdom, fackföreningsrörelsen och andra arbetsmarknadsrelaterade frågor, ibland tillsammans med lord Beveridge.

Beträffande Frankrike är det mer berättigat att tala om en historisk skola. Pierre Émile Levasseur (1828–1911) kan ses som den franska historiska skolans ledare, men Clement Juglar (1818–1905), Charles Gide (1847–1932) och Albert Aftalion (1874–1956) är mer kända. Läkaren och statistikern Juglar var en av de första som observerade konjunkturcyklernas regel-

bundna mönster. De medellånga cyklerna med en längd på sju till elva år har fått namn efter honom. Aftalion följde i Juglars fotspår och skrev i början av 1900-talet om överinvesterings-teorier. Han var en av de första som formulerade *accelerator-principen*, enligt vilken totala investeringar »överreagerar« på förändringar i totala konsumtionen. Gide var inflytelserik tidskriftsredaktör och doktrinhistoriker. Han hade starka sympatier för den tyska historiska skolan, men stödde också Walras teoretiska arbete. Liksom Walras var han mycket intresserad av de konsument- och producentkooperativa rörelserna.

### Den historiska skolan i Sverige

Även i Sverige fanns representanter för den historiska skolan och besläktade riktningar. Vi tog i kapitel 2 upp Carl Adolph Agardh bland de klassiska ekonomerna, men nämnde att han var så fristående och så kritisk mot den ringa roll som klassikerna ville ge åt staten att inte alla vill placera honom i den klassiska fällan. Många av hans idéer passar snarast in i den tyska romantiska skolan, som ju förebådade den historiska skolan. Erik Gustaf Geijer (1783–1847) gav före 1838 uttryck för liknande tankar. Lars Georg Rabenius (1771–1846), professor i ekonomi och handelsrätt i Uppsala och nämnd redan i kapitlet om klassikerna, betraktas ibland som företrädare för en äldre historisk och juridisk inriktning i den svenska nationalekonomi.

Johan Anders Leffler (1845–1912) hade studerat för Wilhelm Roscher i Leipzig och kan ses som företrädare för en socialpolitisk riktning som i flera avseenden liknade den yngre tyska historiska skolan eller katedersocialisterna. Han var dock kritisk till vissa delar av deras budskap, och säger i *Grundlinier till Nationalekonomiken* (1881) om katedersocialisterna:

Emellertid kunna åtskilliga anhängare av denna riktning inte frikännas från beskyllningen att vid reaktionen mot »Manchesterskolans« ytterligheter ha gått alldeles för långt åt motsatt håll –

ända till att alldeles förneka tillvaron av allmänna »lagar« för det ekonomiska samhällslivet, ävensom till att överdrivet yrka statens positiva ingripande i den allmänna hushållningen« (s. 127).

Gustaf Steffen (1864–1929) var i tjugooårsåldern radikal socialist, men drev sedan åt höger. Han hade studerat för Wagner och Schmoller i Berlin och tagit intryck som senare avspeglades i hans skrifter. När han 1903 blev professor i nationalekonomi och sociologi vid Göteborgs högskola uttryckte han sin beundran för den historiska skolan och karakteriserade dess då ledande gestalt Schmoller som »kanske den sociologiskt djupsinnigaste nu levande nationalekonomen«. Steffen, som publicerade väldigt mycket inom skilda ämnesområden, kan betraktas som den främste av de få representanterna för den yngre historiska skolan i Sverige.

Vi kan också nämna att Gustav Cassel – vanligen betraktad som neoklassiker – kring sekelskiftet visade bristande tilltro till liberalismens atomistiska samhällsuppfattning och till den fria konkurrensen. Detta kan föras tillbaka till den historiska skolan, hos vars företrädare Schmoller och Wagner även han hade studerat.

### **Amerikansk institutionalism**

Den amerikanska institutionalismen var starkt påverkad av de tyska historiska skolorna. Två av dess grundare, Richard T. Ely (1854–1943) och Edwin R.A. Seligman (1861–1939), hade studerat för Knies i Heidelberg. Även neoklassikern John Bates Clark hade varit där innan han blev lärare för Thorstein Veblen (1857–1929), den mest kände institutionalisten. Med den tyska *Verein für Socialpolitik* som mönster grundade Ely och andra *American Economic Association* 1885.<sup>1</sup> De amerikans-

---

1. Med nästan 20 000 medlemmar, varav många i andra länder, årliga möten och tidskrifterna *American Economic Review*, *Journal of Economic Literature* och *Journal of Economic Perspectives* kan American Economic Association nu betraktas som världens mest betydande ekonomisamfund.

ka institutionalisterna utkämpade också flera metodstrider. De dominerade många nationalekonomiska institutioner vid amerikanska universitet i början av 1900-talet, innan neoklassiker och keynesianer så småningom tog överhanden på 1930- och 1940-talen.

Amerikansk institutionalism (och traditionell institutionalism i allmänhet) grundades på kritik av neoklassicismens benägenhet att reducera institutioner till produkter av rationellt beteende som bestämdes av konsumentpreferenser och teknologi. Institutionalisterna försökte i stället förklara hur smak, teknologi och ekonomiskt beteende skapas av institutioner, som de grovt definierade som ett system av tankevanor, regler och organisationer som utgör »sambällsordningen«. De ville följaktligen förstå hur institutioner som system för social styrning av ekonomin utvecklades.

### Thorstein Veblen

Veblen är mest känd för sin bok *The Theory of the Leisure Class* (1899, förk. sv. övers. *Den arbetsfria klassen*, 1926), en bok som kan rekommenderas för nöjesläsning tack vare dess förtjänster som satir. Veblen föddes i Wisconsin. Hans föräldrar var jordbrukare och hade utvandrat från Norge. Efter studier vid olika amerikanska universitet, och självstudier när han återhämtade sig från malaria, knöts han 1891 till Cornell University och 1892 till det nygrundade universitetet i Chicago. Där verkade han också som redaktör för *Journal of Political Economy* i tio år. År 1906 fick han lämna Chicago på grund av sin utmanande hållning mot universitetets regler och sin promiskuösa livsstil. Han flyttade till Stanford University som han tvingades lämna 1909, åter på grund av kvinnoaffärer. Hans följande hemvister var University of Missouri, US Food Administration i Washington, New School of Social Research i New York och slutligen en stuga nära Stanford där han dog 1929.

I *Den arbetsfria klassen* och ännu tydligare i *The Theory of*

*Business Enterprise* (1904) beskrev Veblen det ekonomiska livet som en evolutionär process. Med stöd i sina antropologiska och psykologiska studier såg han utvecklingen som driven av konflikter mellan »instinkter«, särskilt mellan å ena sidan viljan att göra ett bra arbete, lusten till föräldraskap och ren nyfikenhet, och å andra sidan tävlingslust och jakt på byte. Arbetsskickligheten och nyfikenheten skapar tekniska framsteg vars potential att åstadkomma ekonomisk och social förbättring inte realiserar fullt ut på grund av »föräldrade inslag av tävlingslust, dominans och animism«.

Institutioner är resultatet av de tekniska framstegens interaktion med bytesjakt, försvaret av egenintressen och statustänkande, det senare i förklädnad av »tävlan om pengar«, »iögonenfallande konsumtion« och »iögonenfallande fritid«.

För Veblen liksom för Marx skapas historia genom klasskamp, men för Veblen inte i strider om produktionsmedlen utan som en ständig konflikt mellan den arbetsfria klassen och den arbetande klassen. Enligt Veblens klassbegrepp utgörs den arbetsfria klassen av alla som är befriade från produktivt arbete, inklusive affärsmännen, eftersom de inte producerar varor utan helt enkelt flyttar omkring dem. Ingenjörer och de flesta vetenskapsmän betraktas däremot som en del av den arbetande klassen. Veblens klassbegrepp påminner om skillnaden mellan produktivt och icke produktivt arbete enligt fysiokrater och klassiker.

Veblens analys av institutioner var inte alls apologetisk. Han lovordade inte de existerande institutionerna som ändamålsenliga svar på problem som uppstått under utvecklingens gång; häri skilde han sig från många nutida ekonomer. Veblen hade tvärtom en ganska pessimistisk syn på människans framsteg. Den arbetsfria klassen försökte fördröja social utveckling:

Dess maxim är: »det existerande är det rätta«, under det att det naturliga urvalets lag använd på mänskliga institutioner



ger axiomet: »det existerande är det orätta«. Icke så att förstå som att institutionerna av i dag är alldeles olämpliga för livet av i dag, men de är alltid enligt naturens ordning oriktiga till en viss grad. De är resultatet av mer eller mindre ofullständiga jämkningar av levnadssättet till en överensstämmelse med en situation som härskade vid någon tidpunkt av den förflutna utvecklingen. (*Den arbetsfria klassen*, s. 111)

### Andra amerikanska institutionalister

Wisconsinprofessorn John R. Commons (1862–1945) var en av de tidiga institutionalister som systematiskt diskuterade vilka uppgifter den institutionella ekonomin har, särskilt i förhållande till lagstiftning och lagtolkning. En annan betydande amerikansk institutionalist var Wesley C. Mitchell (1874–1948), som var student hos Veblen i Chicago och senare professor vid Columbiauniversitetet i New York. Mitchell är känd för att ha startat och lett verksamheten vid *National Bureau of Economic Research* i mer än två decennier från 1920, och för sina empiriska studier av konjunkturcykler. Av Mitchells kritiker har dessa studier emellertid klandrats för att vara »mätning utan teori«.

Vi kan också nämna Allyn A. Young (1876–1929) och Frank H. Knight (1885–1972), som kombinerade neoklassisk och institutionell ekonomi. Youngs forskning om betydelsen av tilltagande skalavkastning i tillväxtprocessen har banat väg för ny tillväxtteori. Knights *Risk, Uncertainty and Profit* (1921) var ett centralt bidrag till modern beslutsteori. Knight införde distinktionen mellan risk med känd sannolikhet och genuin osäkerhet. Den förra kan hanteras med försäkring medan den senare kräver entreprenörsanda.

En senare amerikansk institutionalist, känd långt utanför ekonomkåren, är John Kenneth Galbraith (1908–2006), vars institutionalism är parat med sympati för keynesianska tänkesätt. I *Överflödets sambälle* (1959) [1958] kritiserar han att den offentliga sektorn blir underförsörd med resurser medan nya

privata behov skapas av näringslivet. *Den nya industristaten* (1968) [1967] behandlar storföretagen. Dessa leds av experter i »teknostrukturen« som styr inte bara produktionen utan också konsumenternas efterfrågan.

### **Svenska institutionalister**

Metodologiskt sett försöker institutionalister beskriva och analysera båda ekonomiska och icke-ekonomiska samband. Deras ansats är vanligen holistisk, och deras namn dyker upp i flera discipliner. Till exempel betraktas Weber, Veblen och Sombart även som sociologer. Det gör likaså Gunnar Myrdal (1898–1987), som också lämnade makroekonomiska bidrag inom Stockholmsskolan, som vi skall beröra i nästa kapitel. Själv ville han emellertid mot slutet av sitt liv helst bli ihågkommen som institutionalist.

Myrdal funderade tidigt över värderingarnas roll i vetenskapen, bland annat i boken *Vetenskap och politik i nationalekonomien* (1930). Som ung försvarade han det Weberska imperativet att hålla forskningen fri från värdeomdömen. Senare i livet kom han till slutsatsen att det är omöjligt för en samhällsforskare att vara fri från värderingar, men dessa måste redovisas. I *Objektivitetsproblemet i samhällsforskningen* (1968) utgår han från att samhällsvetarna visserligen vill vara »objektiva« och hålla sig till »fakta«, men:

Icke desto mindre kan inte alla skevheter i samhällsvetenskapen utplånas bara genom att man »håller sig till fakta« och förfinar metoderna för statistisk behandling av data. I själva verket är observation av fakta och databehandling ofta mer försvarslösa mot tendenser till skevhet än »rent tänkande« är. Ett kaos av möjliga data för forskning ordnar sig inte självt till systematisk kunskap bara genom iakttagelser. [...] Om vetenskapsmännen i sina försök att endast stödja sig på fakta, inte tydligt klargör sin synpunkt är det fritt fram för skevheter (s. 48–49).

Myrdals lösning att forskare alltid skall redovisa sina värderingar har inte slagit igenom, men själv försökte han i detta avseende leva som han lärde. Han ägnade många sidor åt att redovisa sina egna och omvärldens värderingar i sina båda institutionalistiska mastodontverk *An American Dilemma: The Negro Problem and Modern Democracy* (1944) och *Asian Drama: An Inquiry into the Poverty of Nations* (1968).

I dessa verk manifesteras framför allt Myrdals form av institutionalism. Han föreställer sig att det sociala systemet består av en uppsättning omständigheter som påverkar varandra. I *Asian Drama* klassificerar han dessa omständigheter i sex breda kategorier: 1 produktionsnivå och inkomster, 2 produktionsförutsättningar, 3 levnadsnivå, 4 attityder till levnadssätt och arbete, 5 institutioner, 6 politik. En förändring i en av kategorierna tenderar över tiden att förändra även de övriga. Vid obalans i systemet – vilket är vanligast – uppstår förändringar som sprider sig i en kumulativ (växande) process i hela systemet.

Idén om samband mellan olika delar av systemet påminner om neoklassikernas (Walras och efterföljare) allmän-jämviktsanalys, men det finns två väsentliga skillnader. För det första tänker sig Myrdal inte att systemet tenderar mot jämvikt. För det andra tar han explicit hänsyn till faktorer som brukar få en föga framträdande plats, om ens någon, i allmän-jämviktsanalys.

Det har funnits få svenska 1900-talsekonomer, förutom Myrdal, som kan klassificeras som institutionalister. Den viktigaste torde vara Johan Åkerman (1896–1982), professor vid Lunds universitet 1943–1961. År 1939 respektive 1944 publicerade han två stora volymer under samlingsrubriken *Ekonomisk Teori*, där den första hade underrubriken *De ekonomiska kalkylerna*. Traditionella neoklassiska mikromodeller, som förutsätter rationellt beteende av aktörerna, betraktade han knappast som vetenskapliga. De förklarar inte de makroekonomiska

processerna utan är bara schematiska modeller av rationella kalkyleringsprinciper, menade han.

*Kausalanalys av det ekonomiska skeendet*, som var temat för den andra volymen, rekonstruerar däremot faktiska makroekonomiska förlopp. Kausalanalysen kan inte begränsas till rent ekonomiska faktorer utan måste ta hänsyn även till sociologiska, politiska och andra institutionella faktorer. Den måste innehålla både induktiva och deduktiva element, ty: »En rent deduktiv kausalanalys har i sin fråga redan anteciperat svaret; en rent induktiv kausalanalys saknar fråga och därför även svar« (s. 16).

### **Nuläget för institutionalismen**

Den traditionella institutionalismen har inte dött ut utan fortlever vid sidan av nationalekonomins huvudfåra som en heterodox rörelse med egna sammanslutningar, konferenser och tidskrifter. Som ledande tidskrift kan man betrakta *Journal of Economic Issues*, utgiven av *Association for Evolutionary Economics*. Organisationens namn kommer av att många som kan betraktas som institutionalister använder beteckningen evolutionär ekonomi på sin forskningsansats.

Beteckningen den *nya institutionella nationalekonomin* har däremot getts åt en riktning som applicerar neoklassiskt maximeringsbeteende på institutionella frågor och som därför i väsentliga avseenden skiljer sig från traditionell institutionalism. Oliver Williamson (f. 1932) kan ses som en nyckelperson, men även t.ex. Mancur Olson (1932–1998) och Nobelpristagaren Douglass C. North (f. 1920) har lämnat bidrag som kan föras till den nya institutionalismen.

## Referenser

- Carlson, Benny, (1995), *De institutionalistiska idéernas spridning*. SNS Förlag, Stockholm.
- Commons, John R. (1931), »Institutional Economics«. *American Economic Review*, vol. 21, s. 648–657.
- Eisermann, Gottfried, (1956), *Die Grundlagen des Historismus in der deutschen Nationalökonomie*. Ferdinand Enke Verlag, Stuttgart.
- Lönnroth, Johan (1990), »Gustaf Steffen«. I Jonung, Christina & Ståhlberg, Ann-Charlotte (red.), *Ekonomporträtt. Svenska ekonomer under 300 år*. SNS Förlag, Stockholm.
- Mongioli, Gary, (1988), »The American Methodenstreit«. *History of Economics Society Bulletin*, nr 1.
- Samuels, Warren J., (1987), »Institutional Economics«. I *The New Palgrave: A Dictionary of Economics*. Macmillan, London och Basingstoke.
- Schumpeter, Joseph A. (1954), *History of Economic Analysis*. Oxford University Press, Oxford. Del IV.
- Streissler, Erich (1990), »The Influence of German Economics on the Work of Menger and Marshall«. I Caldwell, Bruce J. (red.), *Carl Menger and his Legacy in Economics*. Duke University Press, Durham.
- Sowell, Thomas (1987), »Veblen, Thorstein«. I *The New Palgrave: A Dictionary of Economics*. Macmillan, London.
- Trautwein, Hans-Michael, (2002), »The Credit Theory of Carl Knies«. I Boehm Stephan m.fl. (red.), *Is There Progress in Economics?* Edward Elgar, Cheltenham.
- Trautwein, Hans-Michael, (2003), »G.F. Knapp: An Economist with Institutional Complexion«. I Samuels, Warren (red.), *European Economists of the Early 20th Century*, vol. 2. Edward Elgar, Cheltenham, Northampton.
- Wundrak, Richard, (1991), »Myrdals lära om värderingar«. *Ekonomisk Debatt*, årg. 19, nr 8.

## Monetär makroekonomi

Den neoklassiska nationalekonomin bygger på en tudelning (dikotomi) i prisanalysen som har utgjort en stötesten i en ständigt pågående debatt om pengarnas roll i en marknadsekonomi. Å ena sidan bestäms *prisrelationerna* mikroteoretiskt efter marginalprincipen. Å andra sidan förklaras allmänna *prisnivån* med en eller annan variant av kvantitetsteorin, dvs. en teori där en större penningmängd innebär en högre prisnivå. Denna analytiska tudelning förutsätter att pengarna är neutrala i följande mening: En förändring i penningmängden kan leda till kortvariga ojämvikter mellan totala utbudet och totala efterfrågan på varor och tjänster så att prisnivån stiger eller sjunker. Men den kan inte ändra resursallokeringen så att prisrelationerna och den reala jämviktsinkomsten påverkas på lång sikt. Prismekanismen kan inte sättas ur spel av rent monetära impulser. Den kommer alltid att återställa den ursprungliga jämvikten på marknaderna (i reala termer).

På 1920- och 1930-talen, alltså ett halvt sekel efter den så kallade marginalistiska revolutionen, kom klyftan mellan »ren« pristeori (prisrelationsteori) och prisnivåteori mer och mer att betraktas som en vit fläck i den neoklassiska mikroteorins anspråk på allmängiltighet. Den omöjliggjorde all fördomsfri diskussion om huruvida mellankrigstidens svängningar och svackor i produktionen och sysselsättningen kunde ha monetära orsaker. Mikroteorin behövde följaktligen underbyggas med ett makrofundament – eller ännu mera grundläggande

förändras. Med detta krav började en utveckling av monetära makroteorier som försvarade respektive ifrågasatte hypotesen om penningmängdens neutralitet.

Utvecklingen har i stort sett följt två linjer. (Se figur 5.1.) Den ena har av Leijonhufvud (1981) döpts till *Wicksellanknytningen* eftersom den i mångt och mycket bygger på Knut Wicksells analys av en kumulativ process som uppstår till följd av skillnader mellan penningräntan och kapitalräntan.<sup>1</sup> Den andra linjen kan på motsvarande sätt betecknas som *Fisheranknytningen*, eftersom den grundar sig på Irving Fishers nyformulering av kvantitetsteorin genom bytesekvationen  $MV = PT$ , där  $M$  är penningmängden i ekonomin,  $V$  är pengarnas omloppshastighet,  $P$  är allmänna prisnivån, och  $T$  är antalet transaktioner per tidsenhet. Ytligt sett verkar det inte finnas några större skillnader mellan Wicksell och Fisher. Båda försvarade kvantitetsteorin och hävdade att pengarna är neutrala på lång sikt, fastän båda förespråkade en prisnivåstabiliserande penningpolitik. Men Wicksells ränteteoretiska ansats fungerade som en trojansk häst för neutralitetshypotesen. Bara man lämnade vissa av hans speciella antaganden så öppnades vägen för teoretiska konstruktioner av orsakssamband mellan penningräntan och penningmängden å ena sidan och varaktiga förändringar i *prisrelationerna*, produktionen och sysselsättningen å den andra.<sup>2</sup>

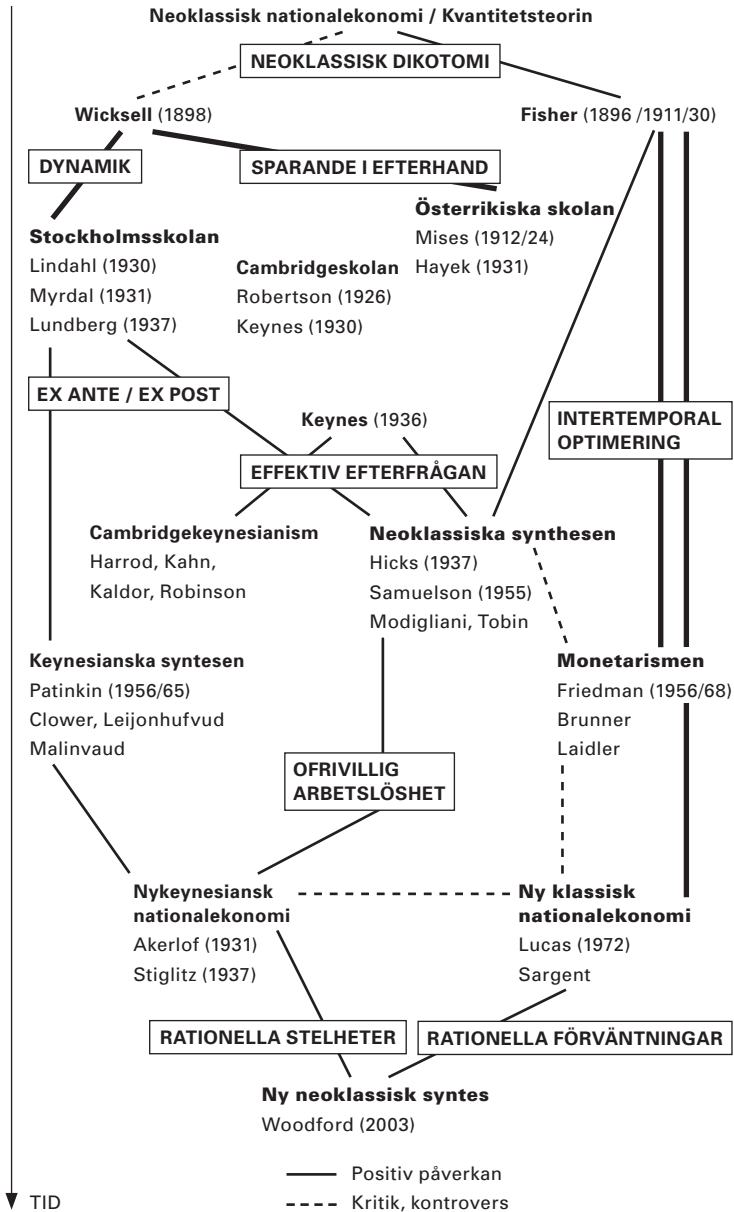
Denna väg följdes av flera författare inom den så kallade Stockholmsskolan som på 1920- och 1930-talen utvecklade

---

1. Enligt Wicksell leder en bankränta som är lägre än avkastningen på realkapital till inflation av två skäl. För det första hålls sparandet tillbaka medan konsumtionen stimuleras. För det andra blir företagets vinstchanser större (än om bankräntan vore lika hög som kapitalavkastningen), och efterfrågan på investeringsvaror ökar. Inkomsterna ökar. Efterfrågetrycket på både investeringsvaror och konsumtionsvaror pressar prisnivån uppåt. Processen fortgår så länge bankräntan är lägre än kapitalavkastningen.

2. För rättvisans skull skall tilläggas att Fisher 1932 skisserade en kristeori som i viss mån ifrågasatte neutralitetshypotesen.

Figur 5.1 MONETÄR MAKROEKONOMI





Wicksells ansats till en bred arsenal av analysmetoder för makroekonomiska jämviktslägen och ojämviktsprocesser. Både Stockholmsskolan och keynesianerna förkastade kvantitetsteorin och neutralitetshypotesen, och de förespråkade en aktiv stabiliseringspolitik för att trygga sysselsättningen. Detta budskap fick ett omedelbart genomslag under depressionens och massarbetslöshetens 1930-tal, då många neoklassiker i stället föreslagit lönesänkningar, restriktiv penningpolitik, balanserade statsbudgetar och i övrigt *laissez-faire*.<sup>3</sup>

Keynesianismens guldålder började dock först under efterkrigstidens långa högkonjunktur. Då kombinerades diverse nytolkningar av den walrasianska mikroteorin med vissa tolkningar av Keynes makroteori till den så kallade neoklassiska syntesen. Ekonomerna kom mer och mer att betrakta sig själva som samhällsingenjörer som kunde motverka kriser och främja tillväxten genom statlig efterfrågestyrning. I praktiken begränsades stabiliseringspolitiken emellertid till en expansiv finanspolitik och en sådan penningpolitik att inflationsrisken blev stor. På 1960-talet, då inflationstakten i de flesta länderna alltjämt var låg, godtogs denna risk som ett nödvändigt ont i en oundviklig målkonflikt mellan full sysselsättning och prisstabilitet. Men med 1970-talets »stagflation«, en allmän tillväxtkris med både ökande arbetslöshet och stigande inflationstakt, ifrågasattes den etablerade keynesianismens lärdomar.

Det var nu som monetarismens politiska segertåg började. Teoretiskt sett innebar monetarismen en renässans för kvantitetsteorin. Hypotesen om pengars långsiktiga neutralitet återuppstod i monetaristernas kritik mot keynesiansk sysselsättningspolitik: Folk lär sig att forma någorlunda korrekta inflationsförväntningar. Därmed leder en expansiv politik i längden till accelererande inflation utan att ge en varaktig

---

3. Speciellt den s.k. österrikiska skolans konjunkturteorier som hade skisserats av Mises och utarbetats av Hayek tolkades i den andan – trots sin *Wicksellanknytning*.

ökning av sysselsättningen. Den ekonomiska politiken skulle följaktligen begränsas till att anpassa penningmängden till ekonomins reala tillväxtutrymme. I övrigt litade monetaristerna på marknadernas självregleringsförmåga. 1970- och 1980-talens övergång till penningmängdsstyrning och avregleringar på många delmarknader motiverades oftast med monetaristiska idéer.

På det teoretiska planet avlöstes monetarismen emellertid rätt snabbt av »nytt klassiskt« tänkande som ställde tre nya och stränga krav på all makroekonomisk analys. Nu ansåg man nämligen att makroteorin behövde underbyggas med ett ordentligt mikrofundament. Följaktligen skulle man utgå ifrån (1) representativa aktörer som (2) bildar rationella förväntningar utifrån systematiskt riktiga uppfattningar om hur ekonomin fungerar så att (3) marknaderna befinner sig i kontinuerlig jämvikt. Till en början verkade den »nya klassiska« skolan stödja monetarismen i och med att den radikaliserade neutralitetshypotesen till anpassningsprocesser på nolltid. På senare år har det dock framkommit att »nya klassiska« ansatser dels är oförenliga med det monetaristiska tänkandet, dels ifrågasätter neutralitetshypotesen i olika sammanhang. Därutöver har de »nya klassikernas« analytiska krav och politiska slutsatser mött stark kritik från nya keynesianska ansatser, som mer än tidigare är inriktade på mikroteoretiska resonemang om marknadsmisslyckanden.

De moderna kontroverserna om pengarnas roll i en marknadsekonomi har blivit svåröverskådliga. För att få perspektiv på nutidens svar på den gamla stridsfrågan är det värt att ta tre steg tillbaka i tiden och granska Stockholmsskolan, keynesianismen och monetarismen i sina grunddrag.

## Stockholmsskolan

När Keynes *The General Theory of Employment, Interest and Money* utkom år 1936<sup>4</sup> drog den genast stor uppmärksamhet till sig, eftersom den redan då världsberömda författaren hade utannonserat att han med denna bok tänkte revolutionera nationalekonomin. Året därefter publicerades två artiklar i *Economic Journal*, i vilka Bertil Ohlin (1899–1979) hävdade att en grupp svenska ekonomer hade föregripit och i många avseenden kommit längre i sina teorier än Keynes. De ekonomer Ohlin åsyftade var han själv, Erik Lindahl (1891–1960) och Gunnar Myrdal (1898–1987) i den äldre generationen som hade en stark anknytning till Wicksells läror, samt Erik Lundberg (1907–1987), Dag Hammarskjöld (1905–1961), Alf Johansson (1901–1981) och Ingvar Svennilson (1908–1972) i den något yngre generationen. Ohlin gav hela gruppen namnet Stockholmsskolan, och schablonmässigt kan vi förlägga skolans verksamma tid till åren 1927 (Myrdals doktorsavhandling) till 1938 (Svennilsons doktorsavhandling). Ibland har man betvivlat att denna etikett har fog för sig. Inte alla var verksamma i Stockholm vid den tiden (Lindahl t.ex. var professor vid Handelshögskolan i Göteborg), och de flesta i gruppen brukade mer betona skillnaderna sinsemellan än likheterna. Det fanns ingen enkel kärnmodell som man dogmatiskt bevarade och försvarade mot yttervärlden. I stället pågick ständigt skiftande debatter om metodprinciper, makroteoretiska grundfrågor och specialfall. Det är således inte lätt att sammanfatta Stockholmsskolans teorier, men det finns grundläggande likheter i ansatsen som här skall presenteras i all korthet.

Viktiga förarbeten gjordes i Lindahls *Penningpolitikens medel* (1930) och i Myrdals *Om penningteoretisk jämvikt. En studie över den »normala räntan» i Wicksells penninglära* (1931).

---

4. Utkom i svensk version med titeln *Sysselsättningsproblemet* år 1945 och i en reviderad översättning med titeln *Allmän teori om sysselsättning, ränta och pengar* år 1994.

Båda var kritiska mot kvantitetsteorin och neoklassikernas statiska jämviktsanalys. Dessa vedertagna doktriner gav inga svar på brännande frågor om konjunkturfenomenet och andra samhällsekonomiska problem.

Vad som behövdes var en monetär makroanalys som tog hänsyn till kreditens centrala roll. Myrdal vände på neoklassikernas uppfattning att »pengar bara bildar en slöja« som döljer de väsentliga, de »naturliga« prisrelationerna. Han attackerade gränsnytteteorins anspråk på allmängiltighet:

Oavsett vad man än må tänka om de vanliga efterfråge- och utbudskurvornas behov av en dylik »förklaring«, så är det i alla händelser uppenbart, att vad gäller »företagarrationaliteten« är denna gränsnytteomskrivning absolut obehövlig. Man påstår ju ingenting märkvärdigare, än att en företagare, som räknar både debet och kredit i penningar – alltså en kvantitet utan omedelbar »nytta« eller »gränsnytta« – söker handla så, att han får största överskott, ävenledes i penningar. Varför tar man icke detta påstående direkt som ett under privatkapitalistiska förhållanden av speciella institutionella fakta betingat behavior? Vad kommer det ekonomisk teori vid, att det har funnits – och finns – en liberalmetafysisk rationalisering, som förklarar speciellt denna behavior »rationell« i någon viss djupare mening för att i sin tur därå kunna grunda en social apologi? (Myrdal 1931, s. 297)

Myrdal var här mera Cassels lärjunge än Wicksells.

Arbeten av bland andra Myrdal och Lindahl banade vägen för de stabiliseringspolitiska slutsatser som framför allt Ohlin utarbetade inom ramen för en omfattande statlig utredning om arbetslösheten. Ohlin menade att ekonomin kan och bör påverkas med en aktiv ekonomisk politik. Utredningens titel *Penningpolitik, offentliga arbeten, subventioner och tullar som medel mot arbetslöshet* (1934) visar på det breda sortiment av expansiva åtgärder som diskuterades i syfte att få bukt med depressionens stora arbetslöshet. Ohlin betvivlade att pen-

ningpolitikens medel skulle förslå i kampen mot arbetslösheten. Offentliga arbeten eller andra sysselsättningsfrämjande insatser kunde däremot leda till en självförstärkande ökning av nationalinkomsten även om de behövde finansieras med statlig upplåning. De skulle nämligen öka totalefterfrågan och produktionen så att investeringarna i sysselsättningsskapande åtgärder finansierade sig själva genom sparande i efterhand.

Ohlins konjunkturteori byggde på ett samspel av vad man nu kallar multiplikator- och acceleratoreffekter, alltså självförstärkande verkningar av en inkomstberoende konsumtions- och investeringsefterfrågan. Lundbergs *Studies in the Theory of Economic Expansion* (1937) visade med matematiska modeller och räkneexempel hur detta samspel kunde fungera.

Stockholmsskolans krav på en dynamisk makroteori i monetära termer innebar att förväntningarnas problematik ställdes i förgrunden. Å ena sidan ligger förväntningar om priser, mängder etc. till grund för de enskilda aktörernas planering under marknadsekonomiers systematiska osäkerhet. Å andra sidan påverkas förväntningarna av marknadens resultat som oftast avviker från aktörernas planer. Myrdals motsvarande distinktion mellan *ex ante* och *ex post* (skillnaden mellan planerade och verkliga storheter) har sedermera gått till eftervärlden som Stockholmsskolans mest utmärkande bidrag.

Det var dock Erik Lindahl som mest systematiskt drev utvecklingen av en dynamisk analys. Efter flera mellansteg kom Lindahl fram till en sekvensanalys av prisbildningen i ojämvikt. Han förutsatte att säljarna sätter priserna enligt förväntningar som emellertid *ex post* oftast visar sig vara felaktiga. Men varorna omsätts till säljarnas priser så att utbudsöverskott och efterfrågeöverskott uppstår på en del marknader. Köparnas efterfrågan blir tillgodosedd i den mån som överskotten elimineras med oplanerade förändringar i lagerhållningen. Säljarna tvingas däremot i regel till att ändra sina förväntningar och framtida priser. Förväntningarna driver alltså ett

förlopp som inte alls behöver tendera mot allmän jämvikt.

Lindahls sekvensanalys föregrep i mångt och mycket de keynesianska teorier som betonar mängdbegränsningars betydelse för den effektiva efterfrågan. Hans förslag till kontracyklisk budgetpolitik (som var mera nyanserat än Myrdals och Ohlins) grundades på hans teoretiska insikter. Å andra sidan vidhöll Lindahl vikten av en penningpolitik som stabiliserar förväntningarna genom att bevara penningvärdet. Centralbanken skall vara oberoende av regeringen och binda sig vid en entydig norm så att den kan driva en trovärdig penningpolitik. Krav av det senare slaget har sedan blivit centrala i monetaristernas argumentation mot keynesianer. Stockholmskolan rymde tydligen olika idéer i en och samma ansats som ur keynesianismens och monetarismens snävare synvinklar tedde sig oförenliga med varandra.

### **John Maynard Keynes**

Med *The General Theory of Employment, Interest and Money* (1936) gick det som författaren, Cambridgeekonomen John Maynard Keynes (1883–1946), hade tänkt sig. Efteråt har boken kommit att betraktas som början till en revolution i synen på den teoretiska grunden för ekonomisk politik. Den blev en bibel i makroekonomin – dock inte riktigt så som författaren hade tänkt sig. Det är omöjligt att säga vad Keynes skulle ha tyckt om alla de olika tolkningar av hans *General Theory* som så småningom började cirkulera i ekonomkretsarna. Vi kan här nöja oss med en kort redogörelse för de idéer som Keynes själv ansåg utgöra brytningen med neoklassikerna.

Jag har kallat min teori en allmän teori. Med detta menar jag att jag huvudsakligen ägnar mig åt beteendet i det ekonomiska systemet som helhet... Jag visar att, allmänt sett, den faktiska nivån på produktionen och sysselsättningen inte beror på produktionskapaciteten eller den tidigare inkomstnivån utan på

löpande produktionsbeslut, som i sin tur beror på löpande investeringsbeslut och på nuvarande förväntningar om löpande och framtida konsumtion. (Keynes 1936, s. xxxiif)

Det är alltså inte produktionskapaciteten och arbetsutbudet, utan den *effektiva efterfrågans princip* som bestämmer produktionens och sysselsättningens nivå. Vidare får räntan en annan uppgift än att samordna sparande och investeringar. »Det är räntans uppgift att bevara jämvikten, inte mellan efterfrågan och utbud på nya kapitalvaror utan mellan efterfrågan på *likvida medel* och sätten att tillfredsställa denna efterfrågan« (Keynes 1936, s. xxxiv). Räntan på krediter förklaras med en likviditetspreferens, dvs. räntan utgör en premie till den som avstår från att hålla sin förmögenhet i den mest likvida formen som är pengar. Och det finns mer att säga om det tredje elementet i titeln:

Jag har kallat denna bok Allmän teori om sysselsättning, ränta och pengar; och det tredje kännetecknet, som jag vill rikta uppmärksamheten på, är behandlingen av pengar och priser. Den följande analysen visar att jag slutgiltigt har lämnat kvantitetsteorins förvirring, som en gång i tiden trasslade till det för mig. Jag betraktar totala prisnivån som bestämd precis på samma sätt som individuella priser, dvs. under inflytande av utbud och efterfrågan... Penningmängden bestämmer utbudet av likvida medel och följaktligen av räntan, och tillsammans med andra faktorer (särskilt framtidstron) benägenheten att investera, vilket i sin tur bestämmer jämviktsnivån på inkomster, produktion och sysselsättning och (på varje stadium tillsammans med andra faktorer) totala prisnivån via inflytandet från det utbud och den efterfrågan som etablerats. (Keynes 1936, s. xxxivf)

De nya tankarna i Keynes teori ligger i kombinationen av de tre begreppen: den effektiva efterfrågans princip, likviditets-

preferens och kapitalets gränseffektivitet.<sup>5</sup>

Keynes kunde begränsa sig till *komparativ-statisk jämviktsanalys* därför att produktionens anpassning till efterfrågan antas ske inom kort tid.<sup>6</sup> För det andra blev totalefterfrågans utveckling viktigare för sysselsättningens bestämning än produktionsanpassningens strukturella detaljer. Keynes kunde således begränsa analysen till det *aggregerade* perspektivet. Den makroekonomiska jämvikten definierades som den punkt där den totala efterfrågan på varu- och finansmarknaderna är lika med utbudet, och nationalinkomsten har förvandlats till utgifter på så sätt att sparande och investeringar har blivit lika.

Poängen med denna definition är följande. Tvärtemot neoklassikernas logik är det inte sparandet och realkapitalets gränsproduktivitet som via räntan bestämmer investeringsvolymen. I stället är det nettoinvesteringarna eller andra autonoma efterfrågekomponenter som via förändringen i nationalinkomsten producerar den motsvarande sparandevolymen.<sup>7</sup> Investeringarna betraktas som autonoma, dvs. som bestämda utanför modellen.

Tvärtemot neoklassikernas tolkning av Sajs lag är den makroekonomiska jämvikten dessutom fullt förenlig med *ofrivillig arbetslöshet*. Den effektiva efterfrågan på varor och fordringar kan nämligen vara så låg att många som är villiga att arbeta till gällande reallön inte får någon anställning.

---

5. Det vill säga internräntan på en marginell investering.

6. Ohlin framhöll att Stockholmsskolans dynamiska ansats var överlägsen Keynes statiska ansats med tanke på den senares begränsning till speciella anpassningsprocesser inom den korta perioden. Jämviktsmetoden hade dock fördelen att Keynes kunde renodla sin teori till en ganska entydig och lättbegriplig kärnmodell medan Stockholmsskolans stora mängd möjliga sekvenser förblev svåröverskådlig.

7. Keynes postulerade alltså en aggregerad inkomstmekanism som liknade några fall i Stockholmsskolans analyser, men han betonade mer att det handlade om mängdanpassning i stället för neoklassikernas prisanpassning. Det gällde också att ta avstånd från den Wicksellska räntemekanismen som Keynes själv hade ställt i förgrunden i sin *Treatise on Money* (1930). Därför är linjen mellan Keynes (1930) och (1936) i figur 1 streckad.



Keynes betraktade sådana »undersysselsättningsjämvikter« som ett allmänt och ihållande fenomen. I hans ögon bildade den walrasianska allmänna jämvikten med full sysselsättning endast ett hypotetiskt specialfall.

Varför återställer inte reallönesänkningar automatiskt jämvikten på arbetsmarknaden? Keynes hade två sammanhängande svar på denna neoklassiska fråga. För det första är lönerna ej enbart en kostnadsfaktor utan också ett betydande element i den effektiva efterfrågan. Lönesänkningars nettoeffekter är därför oklara. För det andra grundas Keynes teori på en marknadssyn som står i motsats till neoklassikernas syn. Neoklassikernas hushåll baserar sina beslut enbart på relativa priser. Pengarna betraktas enbart som ett transaktionsmedel som ej påverkar prisrelationerna. Enligt Keynes synsätt är däremot pengar inte neutrala, vilket kan ha betydelse för sysselsättningen. Arbetstagarna kan inte påverka arbetslösheten med löneanpassningar, när likviditetspreferensen är sådan att pengarnas omloppshastighet sjunker och räntan blir för hög för att vara förenlig med en investeringsvolym som i sin tur är förenlig med full sysselsättning.

Keynes *General Theory* ledde till följande politiska slutsatser. Marknadsekonomier har ingen inbyggd mekanism som återställer full sysselsättning efter tillfälliga sänkningar av den effektiva efterfrågan. Långvariga kriser med hög arbetslöshet kan förhindras bara om staten uppträder som autonom efterfrågefaktor. Kontracykliska utgiftsbeslut kan påverka den effektiva efterfrågan på ett stabiliserande sätt.

### **Keynesianismen**

Strax efter utgivningen av *General Theory* talades allmänt om »den keynesianska revolutionen«, och trettio år senare förkunnade Alvin Hansen att »vi alla är keynesianer nu«. Men revolutionen gick inte så som Keynes hade tänkt sig. Keynesianismen splittrades i olika meningsriktningar och kom ur

modet på 1970-talet, men har sedan åter vunnit styrka i form av *nykeynesianism*. Vad hände?

År 1937 jämförde John Hicks (1904–1989) *Mr Keynes and the Classics*<sup>8</sup> med hjälp av en allmän modell som under beteckningen IS-LM-modell har blivit grundstommen i nästan alla makroekonomiska läroböcker.  $I$  står för investeringar,  $S$  för sparandet,  $L$  för likviditetsefterfrågan och  $M$  för penningutbudet.  $I$  antas vara en funktion av realräntan ( $r$ ),  $S$  en funktion av realinkomsten som är lika med nationalprodukten ( $Y$ ), medan  $L$  antas vara en funktion av både  $r$  och  $Y$ . Penningutbudet  $M$  betraktas som exogent bestämt av centralbanken. Därmed kan fem olika jämvikter presenteras i ett och samma diagram med räntan ( $r$ ) på den lodräta axeln och nationalinkomsten ( $Y$ ) på den vågräta (se figur 5.2).

IS-kurvan visar kombinationer av ränta och nationalinkomst som ger jämvikt på kapital(varu)marknaden (och indirekt på konsumtionsvarumarknaden). LM-kurvan ger på motsvarande sätt kombinationer av ränta och nationalinkomst som ger jämvikt på penningmarknaden (och indirekt på obligationsmarknaden). Den allmänna jämvikten finns då i den kombination av nationalinkomst och ränta som bildar skärningspunkten för IS- och LM-kurvorna. IS-LM-jämvikten kan vara liktydig med full sysselsättning ( $Y^*$ ) eller med undersysselsättning ( $Y_0$ ) beroende av kurvornas lutning och läge.

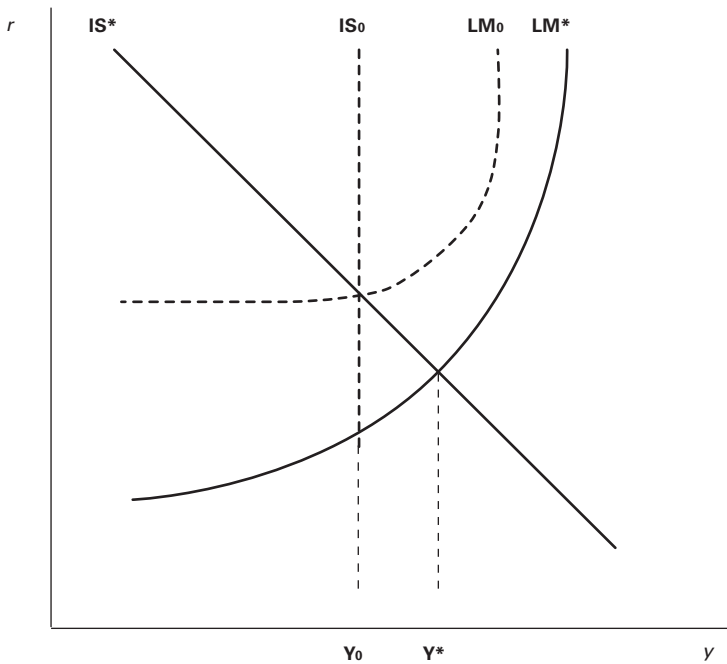
Poängen med IS-LM-analysen var att Hicks tolkning av neoklassikerna och Keynes rymdes i samma modell. Keynes hade ju betraktat sin teori som i grunden oförenlig med neoklassikernas. Dessutom hade han ansett att hans teori var av omfattande, allmän karaktär medan neoklassikerna begränsade sig till ett specialfall. Hicks analys gick stick i stäv mot denna syn, men Keynes protesterade inte.

IS-LM var första steget på väg mot en neoklassisk syntes

---

8. Med beteckningen klassiker syftade Keynes vanligen på dem som vi kallat neoklassiker.

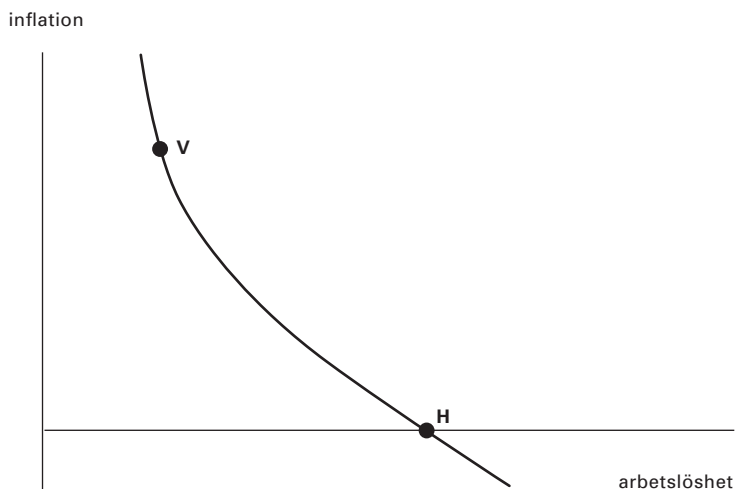
Figur 5.2 IS-LM-MODELLEN



som satte Keynes på undantag i neoklassikernas tankebyggnad i och med att den reducerade *bans* »allmänna teori« till tre specialfall. Inom IS-LM-modellen kunde undersysselsättningsjämvikter uppstå bara i samband med likviditetsfällor, investeringsfällor eller trögrörliga löner och priser.

En likviditetsfälla är en situation då räntan och penningefterfrågans räntekänslighet är för höga för den fulla sysselsättningen (den representeras av den vågräta delen i  $LM_0$ -kurvan i figur 5.2). I en sådan situation kan varken ett prisfall eller ett ökat penningutbud leda till lägre ränta och högre effektiv efterfrågan. En investeringsfälla (den lodräta  $IS_0$ -kurvan) är däremot en situation då investeringarna är absolut okänsliga

Figur 5.3 PHILLIPSKURVAN



för räntesänkningar. Vinstutsikterna är så dåliga (kapitalets gränseffektivitet så låg) att kapitalkostnadsänkningen inte spelar någon roll. Båda fällorna motiverar en direkt höjning av den effektiva efterfrågan genom expansiv statlig budgetpolitik helt i Keynes anda.

Men så småningom underbyggdes de keynesianska grundfunktionerna i IS-LM-analysen med neoklassiskt mikroteoretiska kalkyler som ifrågasatte likviditets- och investeringsfällornas teoretiska och empiriska betydelse.<sup>9</sup> Fällorna kunde finnas, men knappast som långvariga fenomen. Därmed återstod lönernas och prisernas trögörslighet som den viktigaste förklaringen till arbetslöshet. Visserligen spelade nominallönernas och prisernas brist på »nedåtrörlighet« ingen central roll i Keynes *General Theory*. Men argumentet dög bra till att

9. Franco Modigliani (1918–2003), James Tobin (1918–2002), William Baumol (f. 1922) och Don Patinkin (1922–1995) är namnen på författarna av några viktiga bidrag i den vägen.

motivera den tillväxtorienterade högkonjunkturpolitik som under 1950- och 1960-talen bedrevs under benämningen »keynesiansk efterfrågestyrning«. Problemet var att den expansiva budgetpolitiken krävde en »ackommoderande« penningpolitik i den meningen att centralbankerna måste köpa upp »överskottet« av emitterade statsobligationer. Därmed ökade penningmängden till den grad att inflationen blev ett ihållande fenomen.

Paul Samuelson och Robert Solow påpekade 1960 att det fanns ett utbytesförhållande mellan inflation och arbetslöshet. De grundade sitt resonemang på den s.k. Phillipskurvan (se figur 5.3). Denna kurva betecknar ett stabilt, negativt samband mellan lönestegringstakt och arbetslöshet som Alban William Phillips (1914–1975) hade funnit i en statistisk undersökning. Med vissa modifikationer kunde Phillipskurvan överföras till sambandet mellan inflation och arbetslöshet: ju lägre arbetslöshet, desto högre inflationstakt. Därmed ställdes den ekonomiska politiken inför ett val: *antingen* full sysselsättning med hög inflation (punkt *V* i figur 5.3) *eller* prisnivåstabilitet med hög arbetslöshet (punkt *H*). Phillipskurvan innebär att pengarna inte är neutrala (även om det ibland sades att pengar inte spelar någon roll, eftersom penningpolitiken bildade ett underordnat element i efterfrågestyrningen). Det fanns en allmän tro att valet föll på *V*, ty arbetslöshetens kostnader antogs från välfärdsekonomiska och politiska synpunkter vara högre än inflationens kostnader.

IS-LM-analysen *plus* Phillipskurvan<sup>10</sup> bildade grundelementen i den neoklassiska syntes som blev den mest inflytelserika tolkningen av Keynes teori. Men det fanns och finns många andra typer av keynesianism. Här bör främst nämnas Cambridgekeynesianismen och den Keynesianska syntesen (se figur 5.1).

---

10. *Plus* multiplikator-acceleratoranalysen som Samuelson hade utvecklat efter Lundbergs och Harrods förarbeten.

Under beteckningen *Cambridgekeynesianismen* sorterar några av Keynes lärjungar som har försökt utveckla ett *alternativ* till det neoklassiska systemet i keynesianska konjunktur-, tillväxt- och fördelningsteorier.<sup>11</sup> Cambridgekeynesianernas syn på pengars (icke-)neutralitet är »fundamentalistisk«. Den betonar den inbyggda instabiliteten i monetära marknadsökonomier som påverkar likviditetspreferensen och kapitalets gränseffektivitet på så sätt att kronisk arbetslöshet uppstår om inte staten ingriper. Men Cambridgekeynesianernas och andra fundamentalkeynesianers spridda publiceringar i ämnet har hittills inte kunnat sammanfattas till en kärnmodell som skulle kunna underlätta jämförelsen med IS-LM-analysen eller andra konkurrerande ansatser.

Den *keynesianska syntesen* har däremot varit ett försök att förbinda neoklassisk mikroteori och keynesiansk teori på ett sätt som framhäver den större allmängiltigheten av Keynes idéer.<sup>12</sup> Den enkla grundtanken i denna syntes är att utgå från walrasianska beslutsalkyler, men sedan vända på Walras antagande att priserna är rörligare än mängderna. Dessutom slopas antagandet att marknaderna hittar jämviktspriserna kostnadsfritt och omedelbart. Det är således sannolikt att många transaktioner görs till ojämviktspriser. Vid dessa priser kommer antingen säljarna eller köparna till korta, dvs. de kan inte till fullo realisera sitt utbud eller sin efterfrågan. Om t.ex. arbetsefterfrågan vid den givna reallönen understiger utbudet, blir en del aktörer arbetslösa (eller alla deltidsarbetslösa). Utbudsöverskottet må leda till löne- respektive prisanpassningar, men samtidigt har det återverkningar på andra marknader.

---

11. Några viktiga namn i sammanhanget är Joan Robinson, Richard Kahn (1905–1989), Nicholas Kaldor (1908–1986) och Roy Harrod (1900–1978).

12. Don Patinkin kan med sitt huvudverk *Money, Interest and Prices: An Integration of Monetary and Value Theory* (1965) betraktas både som neoklassiska syntesens fulländare och som keynesianska syntesens pionjär. Andra viktiga författare inom området är Robert Clower (f. 1926), Axel Leijonhufvud (f. 1933) och Edmond Malinvaud (f. 1923).

Lägre arbetsinkomster tvingar nämligen till revideringar av hypotetiska konsumtionsplaner. Därmed sjunker den effektiva efterfrågan på varumarknader och tvingar företagen att reducera sin arbetsefterfrågan – och så vidare.

Den neoklassiska beslutslogiken upplöses alltså i en *dual beslutshypotes*. Antingen kan alla aktörerna realisera sin hypotetiska efterfrågan (respektive utbud). Då befinner de sig i walrasiansk jämvikt. Eller också kan de inte förverkliga sina planer till fullo och är då tvungna till att revidera sina hypotetiska planer så att ojämvikter uppstår på andra marknader. Inom den keynesianska syntesen bildar den walrasianska jämvikten ett extremt specialfall. Verkligheten präglas snarare av olika ransoneringskonstellationer av typ ofrivillig arbetslöshet, köbildning, väntetider och andra fenomen som talar emot antagandet av i princip fullt rörliga priser.

Problemet med den keynesianska syntesen var (och är) att den inte uppfyller sitt anspråk på att vara en allmän teori. Den förklarar nämligen inte alls när, hur och i vilken omfattning prisanpassningar kommer att följa mängdbegränsningarna.

## Monetarismen

Den »monetaristiska kontrarevolutionen« mot keynesianerna började 1956 då Milton Friedman (1912–1996) publicerade *The Quantity Theory: A Restatement*. Den slog igenom i etablissemanget ungefär tjugo år senare då Friedman tilldelades Nobelpriset i ekonomi (år 1976) samtidigt som en del centralbanker runt om i världen började övergå till penningmängdstyrning i viss enlighet med monetaristernas lära.<sup>13</sup>

Friedman kritiserade keynesianismen med en mikroteoretisk nytolkning av både Keynes och kvantitetsteorin. Han hävdade att kvantitetsteorin i grunden var en teori om penningefterfrågan, inte om prisnivåns bestämning.

---

13. Andra viktiga namn i sammanhanget är Harry Johnson (1923–1977), Karl Brunner (1916–1989) och David Laidler (f. 1938).

Ett annat viktigt argument i Friedmans nytolkning av kvantitetsteorin var att efterfrågan på pengar är lika med efterfrågan på realbalanser, dvs. folk är främst intresserade av pengarnas köpkraft och relaterar därför sin kassahållning till inflationen. Följaktligen ingår prisstegringstakten jämte dess återverkningar på andra former av förmögenheter bland de faktorer som bestämmer efterfrågan på pengar.

Friedmans teoretiska resonemang och historiska undersökningar utmynnade i slutsatsen att den reala penningefterfrågan var mycket stabilare än keynesianerna hade påstått. Därmed kunde pengarnas omloppshastighet betraktas som så stabil att den vedertagna kvantitetsteorins orsakssammanhang bekräftades: prisnivån styrs av penningmängdens utveckling.

Den största effekten fick kritiken av Phillipskurvan som Friedman framförde i uppsatsen »The Role of Monetary Policy« i *American Economic Review* 1968. Friedman framhöll att den negativt lutande Phillipskurvan inte kunde ange ett stabilt samband mellan inflation och arbetslöshet. Den kan bara finnas på kort sikt därför att den beror på en penningillusion som rationellt handlande aktörer kommer att förlora rätt snabbt. Friedman förutsatte att det finns en »naturlig arbetslöshet« som är rent mikroteoretiskt bestämd.

Varje ögonblick finns det en arbetslöshetsnivå som har egenskapen att vara förenlig med jämvikt i reallönestrukturen... Den »naturliga arbetslösheten« är med andra ord den nivå som skulle uppstå i det walrasianska systemet med allmän-jämviktsekvationer, förutsatt att dessa innesluter de rådande strukturella egenskaperna på arbets- och varumarknaderna, inklusive marknadsimperfektioner, stokastiska variationer i efterfrågan och utbud, kostnaden för att samla information om lediga och tillgängliga jobb, kostnaden för rörlighet, osv. (Friedman 1969, s. 102)

Den »naturliga arbetslösheten« är alltså frivillig arbetslöshet i den meningen att en del aktörer anser reallönen vara så låg att



de föredrar att gå lediga. En expansiv finans- och penningpolitik kan då höja sysselsättningsgraden bara om arbetarna missbedömer inflationstakten. Då kan det hända att de förväxlar nominallöneökningar med reala lyft och därför höjer sitt arbetsutbud, medan företagarna å andra sidan kan ha riktiga inflationsförväntningar så att de höjer arbetsefterfrågan som följd av reallönesänkningen och andra inflationsvinster. Så snart som arbetstagarna lär sig att de har »lurats« återgår sysselsättningsgraden till den »naturliga arbetslösheten«. För att uppnå full sysselsättning krävs alltså en penningpolitik som ständigt överraskar arbetstagarna med en accelerande inflationstakt. Phillipskurvan förskjuts då i allt brantare lutning uppåt, så att inflationens kostnader snart kommer att framstå som mera betydande än arbetslöshetens. Hyperinflationen skulle dock föra keynesianernas stabiliseringspolitiska avsikter *in absurdum*. Den slutsats som kvarstår är att det inte finns något utbytesförhållande mellan arbetslöshet och inflation. Den *längsiktiga* Phillipskurvan blir en lodrät linje vid den »naturliga arbetslösheten«. Det ligger ju redan i denna arbetslöshets definition att den är förenlig med olika prisnivåer.

Nu kunde keynesianerna visserligen hävda att man talade förbi varandra. Friedman diskuterade politiska manipuleringar av den frivilliga arbetslösheten medan keynesianerna ville sänka den ofrivilliga arbetslösheten. Friedman vann emellertid mer och mer gehör under de följande åren, eftersom hans kritik av den kontracykliska efterfrågestyrningen gick längre än så. Han menade att penningpolitikens effekter kommer med långa och föränderliga eftersläpningar. Därför tenderade den keynesianska politiken att förstärka konjunkturcyklerna snarare än att dämpa dem. Stagflationen som under 1970-talet tedde sig som en kraftig utåtförskjutning av Phillipskurvan (högre inflationstakt i samband med högre arbetslöshet) bidrog också till att diskreditera keynesianerna.

Monetarismens namn härleds i viss mån också från de po-

litiska slutsatser som har dragits av kvantitetsteorins nytolkning och Phillipskurvekritiken. Stabiliseringspolitiken skulle begränsa sig till att stabilisera inflationsförväntningarna på en låg nivå. Följaktligen blir penningpolitiken åter det viktigaste elementet i den ekonomiska politiken. Den skall inrikta sig på att styra penningmängden så att denna ökar i samma långsiktiga takt som produktionen i ekonomin. Prismekanismens spel på (fria) marknader räcker då i princip till att trygga sysselsättningen på allmänna jämviktens nivå.

### **Nya klassiker och nykeynesianer**

Monetaristernas ansats gick ut på att bekräfta den neoklassiska dikotomins *postulat* om pengarnas neutralitet med hjälp av en *analys* av marknadernas anpassning till förändringar i penningmängden. Penningmängdens icke-neutralitet ansågs inte vara långsiktig utan knuten till ett kortvarigt samspel mellan felaktig penningpolitik och »friktioner« i marknadsprocessen. Friktionerna ansågs härröra främst från aktörernas behov av tid när de anpassar sina prisförväntningar till den faktiska inflationsutvecklingen. Tidsbehovet »operationaliserades« i monetaristernas hypotes om adaptiva förväntningar. Denna hypotes säger att innevarande periods inflationsförväntningar bildas med utgångspunkt från skillnaderna mellan inflationsförväntningarna och den faktiska inflationen under föregående perioder.

Hypotesen om adaptiva förväntningar blev snart föremål för *ny klassisk* kritik. Robert Lucas (f. 1937), som tilldelades Nobelpriset i ekonomi 1995, hävdade att all ekonomisk teori måste grundas i allmänna jämviktsteorins rigorösa mikrofundament. Man borde därför förklara svängningar i produktionen och sysselsättningen utifrån walrasianska antaganden om rationellt beteende, fullt rörliga priser och kontinuerlig jämvikt. De nya klassiska mikrofundamenten ger inget utrymme för »ofrivillig arbetslöshet« och »adaptiva förväntningar«. All

arbetslöshet betraktas som resultat av hushållens reallönebaserade *val* mellan fritid och konsumtion. Följaktligen delar de nya klassikerna monetaristernas tro på den »naturliga arbetslöshetens« existens. Däremot framhåller de att hypotesen om adaptiva förväntningar inte är fullt förenlig med rationellt beteende. Adaptiva förväntningar är enbart bakåtriktade och systematiskt felaktiga i den mån som de leder till en ihållande missbedömning av inflationstakten. Marknadens aktörer söker i allmänhet maximera sin nytta eller vinst. Därvid kommer de att utnyttja all tillgänglig information om framtidens penningpolitik och prisutveckling. Deras förväntningar är framåtriktade och rationella i den meningen att systematiska felbedömningar elimineras i strävan efter vinst.

Under dessa förutsättningar skulle endast en fullt oberäknelig penningpolitik kunna vara icke-neutral för produktionen och sysselsättningen. En »stabiliseringspolitik« som chockartat överraskar marknadsaktörerna kan inte vara rationell ens ur keynesiansk synvinkel. Den nya klassiska teorin förstärker således kritiken mot Phillipskurvan till den radikala slutsatsen att det inte är möjligt att byta arbetslöshet mot inflation ens på kort sikt. Oförutsägbara händelser, som t.ex. chockartade förändringar i penningutbudet eller andra marknadsdata, är otillgängliga för den ekonomiska teorin. Därför, hävdar de nya klassikerna, är det fullt riktigt att betrakta penningmängdens förändringar som neutrala och i grunden betydelselösa för en förklaring av konjunkturella svängningar i produktionen och sysselsättningen.

Med denna kortfattade skildring av de monetära makroteoriernas utveckling fram till 1970-talet verkar vi ha kommit tillbaka till utgångspunkten i den (neo)klassiska dikotomin. Men kontroversen om pengarnas neutralitet har inte slutat där. Den är i full gång mellan företrädarna för nya klassiska och nya keynesianska teorier som har börjat sätta sin prägel på de makroekonomiska läroböckerna.

*Nykeynesianerna* har i viss mån gått med på de nya klassikernas krav på mikrofundamentet. De har sina utgångspunkter i uppsatser av bl.a. George Akerlof (f. 1940) och Joseph Stiglitz (f. 1943) som har försökt underbygga de vedertagna resonemangen om mängdbegränsningar och prisernas rörlighet med teorier om rationellt beteende vid ojämn fördelning av kvalitetsinformation och prissättningsmakt. Om t.ex. arbetsgivarna inte till fullo kan bedöma löntagarnas arbetsinsatser på förhand, är de under allmänt plausibla förutsättningar tvungna att använda lönehöjningar och löneskillnader som produktivitetshöjande incitament. Arbetsgivarnas vinstmaximerande lönesättning kan då leda till en kostnadsnivå som är fullt förenlig med ofrivillig arbetslöshet.

Därutöver förklarar nykeynesianerna nedtrappningar av produktionen till låga jämviktsnivåer med en rad andra ansatser, t.ex. med prisanpassningskostnader eller med kreditransoneringar som beror på långivarnas osäkerhet. Nedsänkningar av produktionen och sysselsättningen medför oftast att kapital, som kräver lång tid att byggas upp, förstörs på kort tid. Nykeynesianerna betonar denna asymmetri när det gäller realkapital (produktionsanläggningar m.m.), humankapital (arbetsförmåga och kunskaper) och förtroendekapital (i arbets- och kreditförhållanden). En åtstramande penningpolitik, som via räntehöjningar skall sänka inflationstakten, kan således genom kapitalförstörelse bidra till en långvarig upptrappning av arbetslösheten, så som har skett i Västeuropa sedan mitten av 1970-talet. Ur nykeynesiansk synvinkel är alltså ett byte mellan sysselsättning och *disinflation* (sänkning av inflationstakten) möjligt, vilket har vissa likheter med den gamla Phillipskurvan.

### **Den nya neoklassiska syntesen**

Makroekonomins dialektik kan sammanfattas på följande vis: Keynes förklarade sin *General Theory* vara den (neo)klassiska

nationalekonomins antites, men inom kort hade den keynesianska revolutionen införlivats i den neoklassiska syntesen. Likväl provocerades monetarister och nya klassiska motrevolutioner, vilket kulminerade i reala konjunkturcykelteorin. Den neokeynesianska motreaktionen mot dessa utmaningar har lett till framväxten av den *nya neoklassiska syntesen*, som för tillfället är slutet på historien.

I analogi med den gamla neoklassiska syntesens IS-LM-modell beskrivs den nya syntesen med IS-AS-MP, ett system av tre ekvationer där (gapet i) produktionen, inflationen och räntenivån bestäms simultant. En intertemporal IS-relation kombineras vanligen med en aggregerad utbudsfunktion i termer av en nykeynesiansk Phillipskurva och en reaktionsfunktion för penningpolitik, vanligen i form av en Taylorregel för bestämningen av räntan. Denna triad står i en eller annan form i centrum för den nutida makroekonomiska huvudfåran och har börjat finna vägen in i läroböckerna. Det inflytelserikaste bidraget hittills har lämnats av Michael Woodford, då vid Princeton University, med boken *Interest and Prices: Foundations of a Theory of Monetary Policy* (2003). Både titeln och bokens centrala kapitel anknyter bakåt, bortom Keynes till Wicksells *Geldzins und Güterpreise*. Den grundläggande IS-AS-Taylor-modell som Woodford utvecklar för sin omfattande analys av penningpolitiken beskrivs som en »neo-Wickselliansk stomme«.

Woodford har valt Wicksell som skyddshelgon för sin version av den nya syntesen därför att han liksom Wicksell flyttar penningpolitikens fokus från penningmängden till förhållandet mellan den rådande räntan och en »naturlig ränta«. Dessutom har hans diskussion om penningpolitikens funktionssätt mycket gemensamt med Wicksells förslag att eliminera inflationen genom att anpassa de nominella räntorna efter förändringar i prisnivån. Vidare, genom att hänvisa till 1920- och 1930-talens Wicksellianer (särskilt Hayek, Lindahl och Myr-

dal) grundar Woodford sitt försvar av inflationsstyrning på penningpolitikens potentiella icke-neutralitet: »Det är för att instabilitet i den allmänna prisnivån orsakar avsevärda reala skevheter – som leder till ineffektiva svängningar både i totala sysselsättningen och produktionen och i fördelningen av den totala ekonomiska aktiviteten på sektorer – som prisstabilitet är viktig« (s. 5).

Den nya neoklassiska syntesen har inte bara en Wicksellanknytning. Den har uppenbarligen också en Fisheranknytning. IS-funktionen representerar den intertemporala optimeringen hos en representativ aktör i Fishersk mening, inklusive distinktionen mellan nominella och reala räntor. I denna utformning med investering och sparande i kontinuerlig jämvikt är det knappast möjligt att modellera koordineringsmisstag hos räntemekanismen, och hänvisningar till det gamla tvistefröet – pengars neutralitet – undviks noggsamt. Den nya syntesen är troligen inte sista ordet om makroekonomins kärnfrågor. Ytterligare (mot)revolutioner kan ske. Det är emellertid ofta bara argumentens utseende som förändras, medan mycket av deras innehåll skulle ha begripits i mitten av 1900-talet, om inte tidigare.

## Referenser

- Fisher, Irving, (1911), *The Purchasing Power of Money. Its Determination and Relation to Credit, Interest and Prices*. Macmillan, New York.
- Friedman, Milton, (1969), *The Optimum Quantity of Money and Other Essays*. Macmillan, London.
- Friedman, Milton, (1989), »The Quantity Theory of Money«. I *The New Palgrave – Money*. Macmillan, London.
- Jonung, Lars, (1991, red.), *The Stockholm School of Economics Revisited*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Keynes, John Maynard, (1973) [1936], *The General Theory of Employment, Interest and Money*. Macmillan, London.
- Laidler, David, (1990), *Taking Money Seriously and Other Essays*. Philip Allan, New York.
- Leijonhufvud, Axel, (1981), »The Wicksell Connection: Variations on a Theme«. I *Information and Coordination. Essays in Macroeconomic Theory*. Oxford University Press, Oxford.

- Lindahl, Erik, (1939) [1930], »The Rate of Interest and the Price Level«. Del II av *Studies in the Theory of Money and Capital*. Kelley, New York (nytryck).
- Lucas, Robert, (1987), *Models of Business Cycles*. Basil Blackwell, Oxford.
- Myrdal, Gunnar, (1931), »Om penningteoretisk jämvikt. En studie över den 'normala räntan' i Wicksells penninglära«. *Ekonomisk Tidskrift*, årg. 33, s. 191–302.
- Myrdal, Gunnar, (1965) [1939], *Monetary Equilibrium*. Kelley, New York.
- Ohlin, Bertil, (1933), »Till frågan om penningteoriens uppläggning«. *Ekonomisk Tidskrift*, årg. 35, s. 45–81.
- Ohlin, Bertil, (1937), »Some Notes on the Stockholm Theory of Savings and Investment«. *Economic Journal*, vol. 47, s. 53–69, 221–240.
- Snowdon, Brian och Vane, Howard (2005), *Modern Macroeconomics: Its Origins, Development and Current State*. Edward Elgar, Cheltenham.
- Wicksell, Knut, (1898), *Geldzins und Güterpreise. Eine Studie über die den Tauschwert des Geldes bestimmenden Ursachen*. Gustav Fischer, Jena.
- Woodford, Michael, (2003), *Interest and Prices. Foundations of a Theory of Monetary Policy*. Princeton University Press, Princeton.

## Heterodoxi och förändring

De föregående kapitlen har visat att synen på ekonomiska problem har varierat över tiden. Men vi har också sett att olika skolor samtidigt levt sida vid sida, kanske med en skola som den dominerande. Förhoppningsvis har vi lyckats förmedla en bild av hur svårt det är att betrakta en national-ekonomisk riktning som »den korrekta«. Olika skolor lägger tonvikten på olika aspekter, och har kanske »rätt« eller »fel« i olika avseenden.

Det som vid en tidpunkt betraktas som resultat av »modern forskning« – och därför som tillförlitligare – kan några år senare (eller inom en annan, samtidig skola) betraktas som missvisande eller ointressant, för att kanske ännu senare åter bli acceptabelt. Den växlande synen på kvantitetsteorin eller på möjligheterna att föra en framgångsrik stabiliseringspolitik kan tjäna som exempel. En kombination av respekt och kritik inför olika uppfattningar är därför en lämplig hållning av en seriös ekonom.

För att ytterligare illustrera dessa fundamentala problem i samhällsvetenskapen skall vi i detta kapitel först beskriva några heterodoxa 1900-talsskolor, som har existerat samtidigt med dominerande riktningar som neoklassicism och keynesianism. Därefter skall vi kort beröra några nyare inriktningar som spelteori, beteendekonometri och experimentell ekonomi, som mer kan ses som utvidgningar av existerande ortodoxi än som heterodoxa motrörelser. Vi avslutar med några teorier om varför tänkandet förändras över tiden.



## Heterodoxa skolor

Vi har redan i kapitel 4 behandlat den traditionella institutionalismen och nöjer oss här med att beröra två andra riktningar som i olika avseenden står i opposition till vad som ibland kallas den nationalekonomiska huvudfåran: postkeynesianismen och den neoösterrikiska skolan. De har sina rötter i olika skolor som vi berört i tidigare kapitel. Företrädarna kan varken betraktas som mindre begåvade eller mindre kunniga om samhället än huvudfårans representanter, utan skälet till att dessa skolor blivit heterodoxa i stället för att dominera scenen får snarast sökas i vetenskapssociologiska och ideologiska omständigheter.

### Postkeynesianismen och neoricardianismen

Postkeynesianismen har som namnet antyder Keynes som en central föregångare, och vi har redan berört kärnan inom postkeynesianismen i förra kapitlet, då vi talade om Cambridgekeynesianismen med Joan Robinson, Richard Kahn, Nicholas Kaldor och Roy Harrod. De längsta rotträdarna sträcker sig emellertid längre bakåt än till Keynes. Klassiker som Malthus och Ricardo liksom Marx har påverkat olika grupper av postkeynesianer. Hos Malthus fanns en central idé som återfinns hos både Keynes och postkeynesianismen, nämligen att produktionen och sysselsättningen bestäms av den samlade efterfrågan snarare än av utbudsförhållandena.

Ricardo ägnade mycket uppmärksamhet åt storleken och fördelningen av överskottet i produktionen, dvs. åt skillnaden mellan produktionsvärdet och kostnaderna. Detta har betydelse för tillväxten, och har varit ett viktigt forskningsområde för den del av postkeynesianismen som brukar kallas *neoricardianismen*. Här har inflytandet gått från Ricardo via Piero Sraffa (1898–1983), snarare än via Keynes, till postkeynesianismen.

Marx inflytande på postkeynesianismen går till stor del via

polacken Michal Kalecki (1899–1970) arbeten. Kalecki hade använt en marxistisk referensram, där han skilde mellan arbetare och kapitalister. Från denna utgångspunkt hade han liksom Keynes kommit till slutsatsen att arbetslöshet är en inneboende egenskap i den kapitalistiska ekonomin, att denna ekonomi visar cykliska svängningar och att marknadsmekanismen inte kan eliminera problemen.

Ideologiskt står postkeynesianer ofta till vänster om mitten, vilket återspeglas i intresset för arbetslöshet, ekonomisk instabilitet och fördelning av inkomst och makt. Statliga ingrepp förordas för att påverka ekonomin i önskad riktning. Postkeynesianska idéer har ett forum i bland annat *Journal of Post Keynesian Economics*, som grundades 1977.

### Den neoösterrikiska skolan

Den neoösterrikiska skolan har sina rötter hos de österrikare från slutet av 1800-talet som vi behandlade under neoklassicismen, särskilt Menger och hans subjektivism. Företrädarna för den neoösterrikiska skolan betonar kraftigt detta samband bakåt, och de avstår helst från prefixet neo för att tala bara om den österrikiska skolan. Samtidigt är de föga förtjusta i att Menger, Böhm-Bawerk och Wieser ofta förs till den neoklassiska skolan som följd av sitt marginalistiska resonemang.

Om vi skiljer på österrikisk och neoösterrikisk tradition kan vi säga att den senare grundades av Ludwig von Mises (1881–1973) och Friedrich von Hayek (1899–1992). Särskilt hos Hayek finns också starka inslag av institutionalistiskt tänkande, och han fick 1974 Nobelpriset tillsammans med Gunnar Myrdal för insatser inom penning- och konjunkturteori och för studier av samband mellan ekonomiska, sociala och institutionella fenomen.

Kännetecknande för neoösterrikarna är dels deras syn på hur man når kunskap om ekonomiska sammanhang, dvs. deras methodsyn, dels deras antiinterventionistiska hållning.

Neoösterrikarnas metodsyn kännetecknas för det första av apriorism. Detta innebär att från grundläggande »sanna« axiom härleda satsen som då också måste vara sanna. För det andra kännetecknas metodsynen av subjektivism. Det innebär i detta sammanhang att mänskliga handlingar inte anses grundade på »objektiva fakta« utan på vad människor tror eller tycker. Subjektiva uppfattningar blir styrande i relationer mellan människor och måste därför stå i centrum i samhällsvetenskapen.

För det tredje kännetecknas neoösterrikarnas metod av individualism och en kritisk syn på holistiska ansatser. De är kritiska mot det traditionella sättet att arbeta med makroekonomiska aggregat som man gör t.ex. i keynesiansk analys. Det gäller framför allt interagerande aggregat av individer som »konsumenterna«, »producenterna« etc. De är kritiska mot ekonometriska metoder och matematiska modeller. De senare är enligt Mises sterila, och deras enda resultat är att de förvränger den sanna naturen i relationerna mellan fenomenen.

Jämviktsbegreppet är också diskutabelt, och bör inte användas mer än möjligt på individnivå eller företagsnivå. I stället föredrar man begreppet marknadsprocess, eftersom saker och ting ständigt förändras. Entreprenören eller företagaren är central. Dennes vilja att ta kommersiella risker och fingerspetskänslan för de vinstmöjligheter som finns på marknaden om man betar sig klokt driver utvecklingen framåt.

Marknaden ses inte bara som en teknisk inrättning för att lösa allokeringsproblemet. Liksom exempelvis Milton Friedman ser neoösterrikarna en fri marknad som ett nödvändigt villkor för individernas frihet. Sambandet är dubbelriktat; för marknadens existens krävs frihet för individer (och grupper av individer) att köpa och sälja efter eget huvud.

Antiinterventionismen är mer långtgående hos neoösterrikarna än hos de andra riktningar som vi behandlat. Staten skall avstå från det mesta i fråga om ekonomisk politik, även från

sådant som främst är av socialpolitisk karaktär. Socialhjälp är subventionering av fattigdomen och arbetslöshetsunderstöd är subventionering av arbetslösheten, menar Murray Rothbard. Socialhjälp skapar mottagare och ökar på så vis fattigdomens skenbara omfattning. Arbetslöshetsunderstöd håller lönerna över den nivå som skulle ge jämvikt mellan efterfrågan och utbud på arbetsmarknaden.

Staten bör i huvudsak begränsa sig till att upprätthålla lag och ordning. Det är fel att tvinga folk till välgörenhet – vilket skattefinansierad socialpolitik innebär – och dessutom menar man att sådan politik kväver privat välgörenhet. »Tvängsmässig konfiskation kan bara leda till att man dödar privat välgörenhet«, säger Rothbard.

Även om neoösterrikarna har det gemensamt att de vill ge staten och kommunerna en mycket mindre roll än den nuvarande, är de inte sinsemellan eniga om hur långt man bör förlita sig till privata initiativ. Intressant är att Hayek, i likhet med monetaristen Friedman, kan tänka sig en statligt garanterad minimiinkomst. Å andra sidan kan han till och med tänka sig att bryta statens monopol på att ge ut pengar, eftersom detta »utan undantag har missbrukats i avsikt att svindla och bedra medborgarna«.

Joseph Schumpeter (1883–1950), som vi nämnt flera gånger i andra sammanhang, hade en syn på företagarens roll som gör att han åtminstone i detta avseende skulle kunna skulle kunna betraktas som neoösterrikare. Men hans självständighet och bredd gör att han som helhet är svår att placera i någon enskild skola. Han var både ortodox och heterodox, beundrade både Walras och Marx, och skapade sin egen *Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung* (1911). Där beskrivs utveckling som en process av »skapande förstörelse«, som cyklisk tillväxt driven av innovation och imitation.

Schumpeter är nu en viktig gestalt inom *evolutionär ekonomi*, ibland betecknad *neo-Schumpeteriansk ekonomi*. Som vi tidigare

antytt överlappar denna löst sammanhållna skola med institutionell ekonomi, men den kännetecknas bland annat av att den lägger extra stor vikt vid spridning av kunskap och teknologi.

Tidskriften *The Review of Austrian Economics* är ett viktigt forum för ekonomisk analys från neoösterrikiska utgångspunkter.

### **Nya ansatser**

Sedan mitten av 1900-talet har neoklassiskt tänkande även utmanats av nya ansatser som inte kan betraktas som heterodoxa. Spelteori, beteendekonomi och experimentell ekonomi är exempel som nu kan ses som delar av den nationalekonomiska huvudfåran, och dess främsta företrädare har tilldelats Sveriges Riksbanks pris i ekonomisk vetenskap till Alfred Nobels minne, vilket är prisets fullständiga namn.

### **Spelteoretisk utmaning**

Spelteorin handlar om beteendet hos två eller flera beslutsfattare som påverkar varandras resultat genom sina beslut. Den har utvecklats huvudsakligen sedan 1940-talet, men i beskrivningar av områdets historia finns hänvisningar ända till 1700-talet. Ett grundläggande arbete är John von Neumanns och Oskar Morgensterns bok *Theory of Games and Economic Behaviour* från 1944.

Efter hand har två huvudvarianter av spelteorin utvecklats. Den ena handlar om kooperativa spel, som innebär att koalitioner blir intressanta och att överenskommelser, löften och hot är bindande och kan drivas igenom. Den andra handlar om icke-kooperativa spel och är den variant som dominerat forskningen de senaste årtiondena. Viktiga bidrag har lämnats av John Nash (f. 1928), John Harsanyi (1920–2000) och Reinhard Selten (f. 1930), som 1994 tillsammans belönades med Nobelpriset för sina insatser.

## Beteendekonomi

I författarskapet hos centralgestalter som Smith, Marshall och Keynes finns mycket resonemang om människans komplicerade natur. Ekonomisk teori har emellertid i stor utsträckning byggts på en tänkt förenklad varelse, *homo oeconomicus*, som beter sig som en fullständigt rationell, egoistisk, nyttokalkylerande och nyttomaximerande robot driven främst av materiella motiv. I beteendekonomin införs mer realistiska antaganden om människans psyke.

Till de tidiga bidragen hör de som lämnades på 1950-talet av Maurice Allais (f. 1911) och Herbert Simon (1916–2001), och på 1970-talet införde Daniel Kahneman (f. 1934) och Amos Tversky (1937–1996) resultat från kognitiv psykologi i nationalekonomin. För »att ha infört insikter från psykologisk forskning i ekonomisk vetenskap, särskilt beträffande bedömningar och beslut under osäkerhet«, fick Kahneman Nobelpriset 2002, och Allais och Simon fick samma pris 1988 respektive 1978.

Människor har ofta svårt för att analysera situationer som involverar sannolikhetsberäkningar. Tversky och Kahneman fann t.ex. att variansen av små stickprovs medeltal ofta uppfattas på samma vis som variansen av stora stickprovs medeltal, vilket kan leda till att alltför långtgående slutsatser dras från små stickprov.

I grundläggande ekonomisk teori är det vanligt att aktörerna antas bete sig så att den förväntade nyttan maximeras. Studier av det faktiska beteendet vid beslutfattande under risk visar emellertid att beteendet ofta är annorlunda. Kahneman och Tversky har fört fram det som de kallar *prospektteori*, som bygger på empiriska observationer av beteendet snarare än på logiska härledningar från till synes tilltalande axiom.

Många arbeten som betraktas som beteendekonomiska handlar om missbruk av alkohol, narkotika etc., dvs. beteende som inte verkar rationellt. Finansiella marknader är ett annat

område som ofta studerats från beteendekonomiska utgångspunkter.

### Experimentell ekonomi

Länge betraktades nationalekonomin som en helt icke-experimentell vetenskap som fick förlita sig enbart på data från verkliga livet. Ekonomin kunde till skillnad från kemin och botaniken inte studeras med kontrollerade experiment, där man medvetet kan styra olika påverkande faktorer. Denna uppfattning utmanades i mitten av 1900-talet, då resultat från mikroekonomiska experiment i laboratoriemiljö började publiceras. En viktig person i framväxten av experimentell ekonomi är Vernon Smith (f. 1927). År 2002 delade Smith Nobelpriset med Daniel Kahneman, vilket belyser det nära sambandet mellan experimentell ekonomi och beteendekonomi. Kunskaper i beteendekonomi har ofta fått genom experimentell forskning.

I experimentell ekonomi har mänskligt beteende undersökts i marknadsliknande situationer. Prisbildning har studerats. Olika former av auktioner har analyserats. En del av dessa former har använts i praktiken på internationella varumarknader eller då offentliga monopol privatiserats.

### Teorier om teoriutvecklingen

Vid sidan av vetenskapsteoretiska diskussioner om vetenskapens innersta väsen, särskilt om vad som skiljer vetenskap från icke-vetenskap (där viljan att ge bestämda svar uppenbarligen har minskat), har det under de senaste decennierna presenterats en rad teorier om vilka drivkrafter som ligger bakom utvecklingen inom en disciplin. Här finns en skala av idéer representerade, från tanken på en kumulativ ökning av vårt vetande styrd av oegennyttigt sanningssökande, till uppfattningen att det främst är övertalningsförmågan och auktoritetstron som styr. Vi skall se på några av de teorier som blivit

mest uppmärksammade under de senaste decennierna.

### Vetenskapliga revolutioner

År 1962 presenterade amerikanen Thomas Kuhn (1922–1996) en bok vars svenska version fått titeln *De vetenskapliga revolutionernas struktur* (1979). Kuhn var ursprungligen fysiker, och hade främst naturvetenskapen i tankarna när han lade fram sina idéer om vetenskapliga revolutioner. Under normala förhållanden menade han att vetenskapliga problem löstes inom ramen för ett allmänt accepterat »paradigm«.<sup>1</sup> Men så visar det sig kanske att fler och fler frågor inte kan besvaras inom det givna paradigmet. Det uppstår en kris, som kan bana vägen för ett nytt paradigm:

Framkomsten av nya teorier föregås vanligen av en period av stark osäkerhet hos forskarna, eftersom de kräver en nära nog fullständig förändring av paradigmet. Som man kunde vänta sig har denna osäkerhet sin orsak i att den normala vetenskapens problem envetet vägrar att bli lösta på det sätt de borde. De existerande reglernas misslyckande är början till sökandet efter nya (s. 63).

Om krisen blir tillräckligt allvarlig, och om det finns ett alternativt paradigm som besvarar de frågor som det föregående inte förmådde besvara, kan det hända att det nya accepteras och tar det gamlas plats. En vetenskaplig revolution äger rum. Den innebär emellertid inte enbart en framgång. »Vetenskapliga revolutioner leder till förluster såväl som till vinster och forskarna är speciellt blinda för de förra.«

---

1. Termen paradigm har länge använts inom språkvetenskapen i betydelsen böjningsschema. Kuhn använder den i vetenskapsteorin i två betydelser: »Å ena sidan står den för hela den uppsättning av föreställningar, värderingar, metoder osv. som är gemensamma för medlemmarna i ett givet samfund. Å andra sidan står termen för ett element i denna uppsättning, nämligen de konkreta problemlösningar som när de används som modeller eller exempel kan ersätta direkta regler för att lösa de övriga problemen inom normal vetenskap« (s. 143).



Kuhn var själv inte tilltalad av att hans teori kom att tillämpas även inom samhällsvetenskapen, men så har likväl skett. Inom ekonomiämnet kan man tänka sig att man kunde tala om en merkantilistisk revolution som trängde undan skolastikernas ekonomiska tänkande, en fysiokratisk och en klassisk revolution som trängde undan merkantilismen, en neoklassisk revolution som trängde undan klassikerna, en keynesiansk och en monetaristisk revolution, osv.

En invändning som har rests går ut på att nya teorier i mindre grad ersätter äldre inom ekonomiämnet än inom naturvetenskapen. Nya idéer samexisterar ofta med äldre. Neoklassicism, marxism, keynesianism och monetarism har sålunda existerat vid sidan av varandra, låt vara med olika styrka under olika skeden. Förändringarna är mindre revolutionsartade och innebär en ofullständigare brytning med tidigare uppfattningar än vad t.ex. Kopernikus heliocentriska världsbild gjorde inom astronomin eller övergivandet av flogistonteorin gjorde inom kemin.

### Lakatos vetenskapliga forskningsprogram

Influerad av bland andra Karl Popper (1902–1994) och inspirerad att ge ett alternativt synsätt till Kuhns, presenterade Imre Lakatos (1922–1974) i olika fora omkring 1970 sina tankar om »metodologin i vetenskapliga forskningsprogram«. Ett sådant »forskningsprogram« innehåller en samling teorier. Till forskningsprogrammet hör också metodologiska regler. Somliga regler säger vilka forskningsvägar som är förbjudna (negativ heuristik), andra vilka som bör följas (positiv heuristik).

Alla vetenskapliga forskningsprogram kännetecknas av sin hårda kärna. Programmets negativa heuristik hindrar forskaren att röra denna kärna. I stället byggs hjälphypoteser upp som formar en skyddande zon runt kärnan. Denna zon av hjälphypoteser får ta alla attacker utifrån. Den kan modifieras eller till och med ersättas för att försvara kärnan, som samti-

digt blir ännu hårdare. Ett forskningsprogram är framgångsrikt om allt detta leder till en »progressiv problemförskjutning«, dvs. till att varje ny teori i forskningsprogrammet gör det möjligt att upptäcka och förutse något nytt faktum. Enligt Lakatos synsätt utvecklas vetenskapen mer kontinuerligt och med mindre dramatiska kast än vad Kuhns revolutioner skulle innebära.

Lakatos hade liksom Kuhn främst naturvetenskapliga tillämpningar i åtanke, men strax applicerades hans synsätt, direkt eller modifierat, även av ekonomer och andra samhällsvetare. Som exempel kan vi peka på Remenyis (1979) försök att betrakta neoklassisk nationalekonomi med Lakatos ögon. Till det neoklassiska forskningsprogrammets hårda kärna räknar Remenyi: 1. Det är legitimt att antaga att konsumenter och producenter är rationella beslutsfattare som vet vad de vill. 2. Ekonomisk aktivitet grundas på individens egenintresse. 3. Mer är bättre än mindre. 4. Förutsatt perfekt kunskap och bra regim, så kommer den ekonomiska välfärden att maximeras av fri konkurrens. 5. Fastän välfärd och ekonomisk välfärd inte är synonymer, är det senare en god approximation för det förra. 6. Stabila Pareto-effektiva jämviktslösningar kan bestämmas för varje marknad som är föremål för ekonomisk analys. 7. Allt har sin alternativkostnad. 8. Abstrakta modeller i reducerad form och förenklande antaganden är effektiva redskap vid ekonomisk analys.

Till detta fogas ett antal punkter under positiv respektive negativ heuristik. Till den positiva heuristiken hör bland annat: Identifiera de relevanta utbuds- och efterfrågefunktionerna och specificera parametrarna för var och en. Bevisa teorem om det är möjligt. Om modellen kan testas empiriskt, så testa den. Institutionella förändringar som avlägsnar marknadsimperfectioner kommer alltid att öka den allokativa effektiviteten och den ekonomiska välfärden.

Till den negativa heuristiken räknar Remenyi bland annat:

Sök inte suboptimala lösningar på ekonomiska problem. Irrationalitet är inte ett legitimt beteendeantagande; ekonomisk effektivitet kräver rationella bedömningar. Varje problem på vilket inte utbuds- och efterfrågebegreppen kan tillämpas – eller där utbudet och efterfrågan samtidigt är fullständigt pris- och elastiska över tiden – är inte relevant för ekonomisk analys.

Varken denna eller andra tillämpningar av Lakatos idé på ekonomiska problem är invändningsfria. Om man accepterar tanken på en hård kärna, är det likväl inte självklart vad som skall föras dit. Det är inte heller klart hur ett »vetenskapligt forskningsprogram« skall avgränsas. Skall t.ex. som ovan hela det neoklassiska komplexet ses som ett vetenskapligt forskningsprogram i Lakatos mening, eller utgörs ett sådant av en mindre del, t.ex. av den neoklassiska utrikeshandelsteorin eller konsumtionsteorin? Eller utgörs ett vetenskapligt forskningsprogram av ett större komplex? Från vår synpunkt kan det också vara intressant att notera att Lakatos mer ger en förklaring till trögheten och motkrafterna i förändringsprocessen än till de förändringar i tänkandet som faktiskt äger rum.

### McCloskey om nationalekonomins retorik

I en mycket uppmärksammas uppsats 1983 med titeln »The Rhetoric of Economics«, följd av en bok med samma titel, tillämpade Donald (nu Deirdre) McCloskey (f. 1942) en litteraturkritisk ansats för att komma fram till vad som avgör vilka ekonomiska idéer som slår rot. McCloskey menar att det bland ekonomer i allmänhet finns två olika hållningar till vetenskaplig metod, en officiell och en inofficiell.

Officiellt bekänner man sig till vad man tror är den enda riktiga Vetenskapliga Metoden. Den inskränker sig till ett sätt att tänka som i början av 1900-talet tillämpades för att förstå vissa delar av 1800-talets fysik, och har bara begränsat stöd bland nutida vetenskapsteoretiker. Eftersom den är så dominerande bland moderna ekonomer kallar McCloskey den för modernis-

men, och han exemplifierar dess föreskrifter i elva punkter.

Den inofficiella metoden är mer implicit och visar sig i den faktiska forskningen och i olika ståndpunktstaganden. »Varje ekonom tror mer än vad hans bevismaterial av lagom modernt och objektivt slag inbegriper.« McCloskey ger exempel från en enkät bland ekonomer om sådant som effekten av tullar på välfärden och effekten av hyresreglering på bostadskvalitet och bostadskvantitet i den verkliga ekonomin. Svaren tydde på att man var benägen att *förutsätta* att verkligheten såg ut på ett visst vis, annars hade man tvingats till mer agnostiska slutsatser. Det behöver inte vara fel att göra så, men det visar att man i praktiken går längre i sina slutsatser än vad den officiella metodens ramar skulle medge.

McCloskey pekar på att även i mer tekniska analyssammanhang spelar »tro« utanför den officiella metoden en viktig roll. Slutsatsen är inte att den sortens tro eller argument eller retorik – termerna varierar – bör förkastas i forskningen, men tron bör dras fram i ljuset och utforskas med metoder använda inom den litterära kritiken. McCloskeys inställning påminner om Gunnar Myrdals envisa krav på att forskaren explicit skall ange sina värderingar.

Sammanfattningsvis kan vi säga att den ekonomiska vetenskapen enligt McCloskey inte utvecklas enbart efter den »rena«, officiella, explicita metoden eller retoriken utan också efter den inofficiella eller implicita.

## Referenser

- Fagerberg, Jan, (2003), »Schumpeter and the revival of evolutionary economics: an appraisal of the literature«. *Journal of Evolutionary Economics*, vol. 13, s. 125–159.
- Kungl. Vetenskapsakademien, (2002), »Foundations of Behavioral and Experimental Economics: Daniel Kahneman and Vernon Smith«. Advanced information on the Prize in Economic Sciences 2002. [www.kva.se](http://www.kva.se).
- Lakatos, Imre, (1970), »Falsification and the Methodology of Scientific Research Programmes«. I Lakatos, Imre & Musgrave, Alan (red.), *Criticism and the Growth of Knowledge*. Cambridge University Press, Cambridge.

- Mair, Douglas & Miller, Anne G. (red.), (1991), *A Modern Guide to Economic Thought. An Introduction to Comparative Schools of Thought in Economics*. Edward Elgar, Aldershot.
- de Marchi, Neil (red.), (1992), *Post-Popperian Methodology of Economics: Recovering Practice*. Kluwer Academic Publishers, Boston, Dordrecht, London.
- McCloskey, Donald N., (1983), »The Rhetoric of Economics«. *Journal of Economic Literature*, vol. 21, s. 481–517.
- Remenyi, Joseph V., (1979), »Core Demi-Core Interaction: toward a General Theory of Disciplinary and Subdisciplinary Growth«. *History of Political Economy*, vol. 11, s. 30–63.
- Shand, Alexander H., (1988), *Det kapitalistiska alternativet: En introduktion till neo-österrikisk nationalekonomi*. Ratio, Stockholm.

# Register

- accelerator 112, 128  
adaptiva förväntningar 141 f  
Aftalion, Albert 101, 111 f  
Agardh, Carl Adolph 63 f, 112  
Akerlof, George 143  
d'Alambert, Jean le Rond 24  
alienationsproblemet 35  
Allais, Maurice 153  
allmän jämvikt 25, 62, 81 ff, 90, 118,  
129, 139  
alternativkostnad 52, 157  
American Economic Association 109,  
113  
antiinterventionism 150 f  
antites 57  
antiken 9 ff  
apriorism 150  
  
arbetsdelning 34 f, 37  
arbetsfördelning 11, 17, 20, 104  
arbetskraft 52 f, 58f, 64, 93 f  
arbetslöshet 20, 47, 60, 64, 108, 124, 127  
f, 131 f, 135 ff, 149, 151  
arbetsmoral 14  
arbetsvärdelära 41 f, 48 f, 56, 58, 62, 64,  
67, 78 f, 83  
Aristoteles 9, 12 ff, 40  
Association for Evolutionary Econo-  
mics 119  
arrende 25 f, 43, 51  
avkastning 37, 42 f, 49 ff, 59, 116, 122  
Bachmansson, Anders 23  
Bagehot, Walter 101, 111  
Bastiat, Frédéric 64  
  
Baumol, William 135  
befolkning 21, 45 f, 50 f, 96  
Bentham, Jeremy 76  
Berch, Anders 23, 63  
Berlin 56, 108, 110, 113  
beteendeekonomi 147, 152 ff  
Beveridge, William 111  
Bibeln 14 f  
Brentano, Lujo 108  
brittisk historisk skola 110  
bruksvärde 14, 40 f, 48, 58  
Brunner, Karl 138  
byte 12 f, 58  
bytesekvation 122  
byteskvot 78 f  
bytesmedel 13, 16  
bytesvärde 14, 40 f, 48 f, 58  
Böhm-Bawerk, Eugen von 84, 91 ff, 96,  
107, 149  
bönder 26  
  
Cairnes, John Elliot 29  
Cambridgekeynesianism 136 f, 148  
Cambridgekontroversen 95, 97  
Cassel, Gustav 82 ff, 97, 113, 127  
Chamberlin, Edward H. 94  
Christiernin, Pehr Niclas 23  
Chydenius, Anders 27  
Clark, John Bates 84 f, 113  
Clower, Robert 137  
Colbert, Jean-Baptiste 18  
Commons, John 116  
Cournot, Augustin 70 ff

- Davenant, Charles 21  
 Davidson, David 63, 96  
 deduktiv metod 47, 62, 81, 100, 109  
 derivata 71 f  
 dialektik 57, 143  
 direkt arbete 47, 49  
 Diderot, Denis 24  
 differentialkalkylen 70, 76  
 Dixit, Avinash 94  
 dröjsmålsranta 16  
 Dupont de Nemours, Pierre Samuel 24  
 Dupuit, Jules 70, 73 f  
 dynamisk 128, 131
- économiste 24  
 Edgeworth, Francis Ysidro 84, 90  
 effektiv efterfrågan 134  
 effektivitet 11 f, 84, 89 f, 131, 135, 137,  
 157 f  
 efterfrågan 31, 43 ff, 60, 70 f, 76, 78, 87  
 f, 97, 102, 117, 121 ff, 128 ff, 137 ff, 148,  
 151, 158  
 efterfrågeelasticitet 88  
 efterfrågepriset 86 f  
 efterfrågeöverskott 44, 82, 128  
 egen nytta 11, 33  
 egoism 33, 38  
 ekonometri 150  
 Ekonomisk Tidskrift 63, 97  
 ekonomisk politik 17, 108, 125, 127, 129,  
 136, 141, 151  
 Ely, Richard T. 113  
 Engels, Friedrich 56 f  
 England 19, 23, 40, 47, 52 ff, 95 f, 104,  
 110 f  
 etik 10, 12, 18  
 evolutionär ekonomi 119, 151  
 ex ante 128  
 experimentell ekonomi 147, 152, 154  
 ex post 128  
 export 19 f, 24, 53 f, 97  
 exportöverskott 19  
 externa effekter 40
- Fabian Society 111  
 finanspolitik 93, 109, 124  
 Fisher, Irving 84, 91 ff, 122, 145  
 Fisheranknytningen 122, 145  
 Frankrike 23, 27, 32, 52, 70, 81, 96, 110 f  
 Friedman, Milton 138 ff, 150 f  
 frihandel 27, 40, 52, 103 ff, 111  
 frihetstiden 23  
 fullständig konkurrens 15, 71, 93  
 funktionell inkomstfördelning 47  
 fysiokratin 17, 23 ff, 56  
 företag 67, 86, 95, 127, 138, 150 f
- Galbraith, John Kenneth 116  
 Geijer, Erik Gustaf 112  
 Gide, Charles 102, 111 f  
 Gossen, Hermann Heinrich 72 ff  
 Gossens andra lag 72  
 Gossens första lag 72  
 Grotius, Hugo 16, 22, 35  
 gränsnytta 13, 66, 72 f, 77 ff, 92, 107  
 guld 54, 58  
 Gustav Vasa 21  
 Göteborg 113, 126
- Haberler, Gottfried 55  
 Hamilton, Gustaf Knut 64  
 Hammarskjöld, Dag 126  
 handel 16 ff, 35, 37 f, 40, 47, 52, 54, 62,  
 97, 102 ff  
 handelsbalans 17 f  
 Hansen, Alvin 132  
 hantverk 12, 25 f  
 harmoni 24, 56  
 Harrod, Roy 136 f, 148  
 Harsanyi, John 152  
 Hayek, Friedrich von 124, 144, 149, 151  
 Heckscher, Eli 18, 55, 97  
 Heckscher-Ohlinteorin 98  
 hedonism 83  
 Hegel, Friedrich 57  
 Hermann, Friedrich B.W. von 80  
 heuristik 156 f  
 Hicks, John 66, 133  
 Hildebrand, Bruno 105 ff

- Hilferding, Rudolf 61  
historiska skolan 67, 74, 81, 100 ff, 105 ff  
homo oeconomicus 153  
Hume, David 23, 32  
Hutcheson, Francis 31
- import 18 ff, 47, 53 f, 97, 104  
improduktivt arbete 39  
indifferenskurva 84  
indirekt arbete 49  
induktiv metod 48, 61, 81, 109  
industri 18, 24 ff, 103 f  
industriella revolutionen 17, 51  
inflation 47, 124, 135 f, 139 ff  
inkomst 56, 93, 118, 121 f, 128 ff, 151  
inkomstfördelning 47, 56, 85, 97  
input-output 25  
institutionalism 100 f, 113 ff, 148  
interventionism 150  
investering 47, 56, 61, 64, 95, 112, 128,  
130 ff, 145  
Italien 90
- Jevons, Stanley 66 ff, 74 ff, 83 ff, 96  
Johannes Chrysostomos 37  
Johansson, Alf 126  
Johnson, Harry 138  
Jones, Richard 110  
jord 31, 34, 47, 50 f, 80  
jordbruk 24 f, 39, 49, 69 f, 104  
jordränta 25, 42 f, 50 f, 56  
jordägare 26, 42 f, 47, 50 f, 56  
Juglar, Clément 101, 111 f  
jämvikt 77 f, 81 ff, 86 ff, 93, 97 f, 118,  
121, 124 ff, 138 f, 141, 145, 150 f  
jämviktskvantitet 82, 87  
jämviktspris 82, 87, 137
- Kahn, Richard 137, 148  
Kahneman, Daniel 153 f  
Kaldor, Nicholas 95, 137, 148  
Kalecki, Michal 149  
kameralism 18  
kameralister 102  
kanoniska rätten 13
- kapital 36 ff, 42 f, 49 ff, 56 ff, 63, 66 f,  
70, 91 ff, 104, 130 f, 135, 137, 143  
kapitalackumulation 56 f, 59 f  
kapitalavkastning 43, 122  
kapitalbildning 63, 94  
kapitalets gränseffektivitet 131, 135, 137  
kapitalism 57, 59  
kapitalist 37, 53, 56, 58 ff, 149  
kapitalkontrovers 94 f  
kapitalteori 81, 91 f, 95 f  
kapitalägare 44, 47  
katedersocialister 108, 111 f  
katolska kyrkan 13  
Keynes, John Maynard 46, 64, 129 ff,  
144, 148 f, 153  
keynesianism 124 f, 129, 132 f, 136 f, 147  
f, 156  
keynesianska syntesen 136 ff  
klass 56  
klassikerna 31, 43, 63, 66 f, 83, 103, 107,  
112, 156  
Knapp, Georg Friedrich 107  
Knies, Karl 102, 105 ff, 113  
Knight, Frank H. 116  
kollektiva varor 40  
komparativ statik 98  
komparativa fördelar 47, 52, 55, 62  
komparativa kostnader 52  
konjunkturteori 128, 149  
konkurrens 15, 48 f, 51, 58, 62, 64, 71,  
91, 93 f, 157  
konstant kapital 60 f  
konsument 26, 43, 53, 67, 82, 84, 86, 88,  
112, 114, 117, 150, 157  
konsumentöverskott 84, 88 f  
konsumtion 12 f, 21, 24, 26, 49 f, 59 f,  
73, 78, 80, 92 f, 112, 115, 122, 128, 130,  
133, 138, 142, 158  
kontraktskurva 84  
kreativ förstörelse 62  
kredit 64, 106 f, 127, 130, 143  
kretslopp 59  
kris 60 f, 111, 124, 132, 155  
Krugman, Paul 94  
Kuhn, Thomas 155 ff



kvantitetsteorin 20, 23, 54, 121 ff, 127,  
138, 138 ff, 147  
kyrkofäderna 15 f  
köpkraftsparitet 84

Laidler, David 138  
laissez-faire 40, 55, 94, 108, 124  
Lakatos, Imre 156 ff  
Lausanneskolan 82  
Leffler, Johan Anders 112  
Leijonhufvud, Axel 122, 137  
Levasseur, Pierre Émile 111  
liberalism 21, 25, 90, 108, 113  
likviditetspreferens 130, 132, 137  
Lindahl, Erik 126 ff, 144  
List, Friedrich 103 f  
London 45 f, 57, 75, 85  
Lucas, Robert 95, 141  
Lund 22 f, 63 f  
Lundberg, Erik 123, 126, 128, 136  
lust och olust 76 f  
Luxemburg, Rosa 61  
lyxvaror 21  
lån 16, 22  
lön 31, 42 f, 56, 58 ff, 83, 131 ff, 151  
lönefondsteorin 83

Macleod, Henry Dunning Macleod 67  
makroekonomi 59, 61, 67, 92, 96, 117  
ff, 121 ff  
Malinvaud, Edmond 137  
Malthus, Thomas Robert 29, 45 f, 96,  
148  
Manchesterskolan 111 f  
marginalintäkt 66, 71, 94  
marginalismen 66, 71, 80  
marginalkostnad 66, 89, 94  
marginalnytta se gränsnytta  
marginalprodukt 85, 97  
marknadsimperfection 139, 157  
marknadsmisslyckande 125  
marknadspris 43, 49, 67, 69, 81  
marknadsprocess 81, 141, 150  
Marshall, Alfred 66 f, 84 ff  
Marshall, Mary Paley 85

Marx, Karl 13, 25, 29 ff, 49, 56 ff, 84,  
115, 148 f  
marxism 84, 108, 156  
matematik 70, 72 ff  
maximering 67, 70, 73, 75, 119  
McCloskey, Donald (Deirdre) 158 f  
McCulloch, John Ramsay 29  
Menger, Carl 66, 74, 80 ff, 102, 109  
f, 149  
merkantilismen 17 ff, 24 f, 38, 103, 156  
mervärde 59 ff  
metodstriden 81, 109 f  
mikroekonomi 47, 67, 69, 73, 75, 86, 154  
Mill, James 29, 55  
Mill, John Stuart 29, 45, 55, 61 f, 111  
Mirabeau, Victor de Riqueti de 17  
Mises, Ludwig von 124, 149 f  
Mitchell, Wesley C. 101, 114, 116  
Modigliani, Franco 135  
monetarismen 124 f, 129, 156  
monopol 16, 21, 38, 43, 71, 93 f, 151, 154  
monopolistisk konkurrens 94  
multiplikator 25, 128, 136  
Mun, Thomas 19, 23  
mynt 19, 48  
Myrdal, Gunnar 117 f, 126 ff, 149, 159

Nash, John 152  
nationalförmögenhet 21  
nationalinkomst 128, 131, 133  
nationalprodukt 31, 94, 133  
nationalräkenskaper 25  
nattväktarstat 39  
naturalform 58  
naturens lag 15 f, 22  
naturlig arbetslöshet 139 f, 142  
naturlig ordning 24  
naturliga friheten 35 ff  
naturliga lagen se naturens lag  
naturrätt 16, 21 f, 35, 102  
Navigationsakten 40  
neoklassisk 30, 47, 50, 62 f, 66 ff, 107,  
116, 118 f, 121, 123 f, 132 ff, 149, 152,  
156 ff  
neoklassiska dikotomin 141

- neoklassiska syntesen 123 f, 137, 143 ff  
neoricardianism 31, 62, 148  
neo-Schumpeteriansk ekonomi 151  
neoösterrikiska skolan 81, 148 f  
neutralitetshypotesen 122, 124 f  
Nobelpris 119, 138, 141, 149, 152 ff  
Nordencrantz, Anders 23  
North, Douglass C. 119  
nya institutionella nationalekonomin 119  
nya klassiker 125, 142 f  
nya neoklassiska syntesen 143 ff  
nykeynesianism 133  
nymalthusianism 45  
nytta 41, 44, 48, 67, 72 f, 76 ff, 87 f, 90, 101, 107, 127, 142, 153  
nyttokalkyl 75  
nyttomaximering 67, 73, 75
- ocker 13  
ofelimitet 90 f  
ofullständig konkurrens 62, 94  
Ohlin, Bertil 55, 97, 126 ff  
oligopol 94  
Olson, Mancur 119  
omloppshastighet 122, 132, 139  
omloppskapital 60  
osynliga handen 35 ff, 53  
Owen, Robert 57
- Palander, Tord 98  
paradigm 155  
Pareto, Vilfredo 82, 84, 90 f, 157  
Paretoeffektivitet 84, 90  
Paretooptimalitet 90  
Paris 57, 63, 90  
partiell jämvikt 86  
Pasinetti, Luigi 95  
Patinkin, Don 135, 137  
pengar 11 ff, 20 f, 50, 54, 58 f, 106, 121 f, 130 ff, 136 ff, 151  
penningefterfrågan 134, 138 f  
penningmängd 23, 121 f, 125, 136, 138 f, 141 f, 144
- penningpolitik 64, 93, 109, 122, 124, 126 f, 129, 136, 140 ff  
penningutbud 133 f, 142  
Petty, William 21, 23  
Phillips, Alban William 136  
Phillipskurvan 135 f, 139 ff  
Pigou, Arthur C. 84, 89  
Pigou-skatt 84, 89  
Platon 9 ff, 41  
politisk aritmetik 21, 23  
politisk ekonomi 29 ff, 61, 101  
Popper, Karl 156  
postkeynesianism 148 f  
prisbildning 42, 67, 69, 81, 128, 154  
producent 20, 26, 53, 150, 157  
producentöverskott 84, 88 f  
produktionsfaktor 31, 50, 55 f, 62, 81, 85, 97  
produktionskostnad 31, 67, 69, 79, 87 f  
produktionsmedel 59  
produktivt arbete 39, 115  
profitkvot 60 f  
prospektteori 153  
prosperitet 25  
Pufendorf, Samuel von 16, 21 f, 35, 41
- Quesnay, François 23 ff, 32 f, 59
- Rabenius, Lars Georg 63, 112  
rationella förväntningar 125  
Rau, Karl Heinrich 102  
realbalans 139  
realinkomst 133  
realkapital 25, 31, 42, 49 f, 59, 91, 93, 122, 131, 143  
reallön 61, 131, 137, 139 f  
realränta 133  
regering 35, 97, 129  
regleringar 23, 36, 38, 40  
Remenyi, Joseph V. 157  
reproduktion 59 f  
resursallokering 37 f, 67, 69, 121  
retorik 158 f  
Ricardo, David 29 ff, 44 ff, 61 ff, 69, 83, 97, 106 f, 148

- Risingh, Johan 21  
 Robinson, Joan 94 f, 137, 148  
 romantiska skolan 102 f, 112  
 Romer, Paul 95  
 romerska kyrkan 18  
 Roscher, Wilhelm 73, 80, 105 ff, 112  
 Rothbard, Murray 151  
 ränta 12 ff, 76, 91 ff, 122, 130 ff, 144  
 rättsfilosofi 22, 24  
 rättvisa priset 15 f
- Saint-Simon, Claude Henri de  
   Rouvroy 57  
 samhälleligt nödvändigt arbete 58  
 Samuelson, Paul 55, 69, 95, 136  
 Say, Jean-Baptiste 29, 44, 63  
 Says lag 44, 46, 131  
 Scheffer, Carl Fredrik 26 f  
 Schmoller, Gustav von 81, 108 ff, 113  
 Schumpeter, Joseph 62, 108, 110, 151 f  
 Schweiz 82, 106  
 sekvensanalys 128 f  
 Seligman, Edwin R. A. 101, 113  
 Selten, Reinhard 152  
 Senior, Nassau William 29  
 silver 54, 58  
 Simon, Herbert 153  
 Sismondi, Léonard Simonde de 57  
 själviskhet 36  
 skatt 18, 22, 25, 40  
 skolastikerna 9, 12 ff, 156  
 Skottland 31  
 skräpprivilegier 38  
 Smith, Adam 9, 12 f, 16 f, 20, 22, 24, 27,  
   29 ff, 47 f, 50, 52 f, 55 ff, 61 ff, 83, 103,  
   107, 153 f  
 Smith, Vernon 154  
 socialism 56 f  
 socialpolitik 106, 108 ff, 151  
 Solow, Robert 94 f, 136  
 Sombart, Werner 108, 110, 117  
 sparande 44, 46, 122 f, 128, 130 ff, 145  
 specialisering 11 f, 34, 54  
 spelteori 69, 81, 147, 152  
 Sraffa, Piero 62, 148
- stabiliseringspolitik 124, 141 f, 147  
 staten 11 f, 17 ff, 25, 38 ff, 55, 64, 102 f,  
   112 f, 132, 137, 150 f  
 stationärt tillstånd 29, 55 f, 59  
 Steffen, Gustaf 113  
 Stigler, George 66  
 Stiglitz, Joseph 94, 143  
 Stockholm 96 f, 126  
 Stockholmsskolan 117, 122 ff, 128 ff  
 stokastiska variationer 139  
 Stolper, Wolfgang 55  
 Storbritannien 38  
 Streissler, Erich W. 77  
 subjektiva värde läran 72, 107  
 subjektivism 80, 149 f  
 subjektivism 102  
 Svernilson, Ingvar 126  
 Sverige 23, 26 f, 45, 63, 96, 112 f  
 sysselsättning 20, 43, 46 f, 121 f, 124 f,  
   128 ff, 140 ff, 148  
 Södersten, Bo 98
- Tableau économique 25 f  
 tåtonnement 82  
 tes 57  
 Thomas av Aquino 15 f  
 Thünen, Johann Heinrich von 69 f, 73  
 tidspreferens 92 f  
 tillgång 78  
 tillväxt 23, 25, 29, 51, 55 f, 59 ff, 68, 94 f,  
   116, 124 f, 136 f, 148, 151  
 tjänster 39, 82, 121  
 Tobin, James 135  
 Torrens, Robert 29  
 totalintäkt 71 f  
 totalnytta 77  
 Trosne, Guillaume François le 24  
 tull 18, 21, 40, 104, 159  
 Tversky, Amos 153  
 Tyskland 74, 96, 100 ff, 110
- underkonsumtionsteori 46  
 Uppsala 23, 63, 96, 112  
 USA 100, 103 f  
 utbud 43 ff, 60, 76 f, 79, 82, 85 ff, 102,

- 121, 127 ff, 137 ff, 157 ff  
 utbudspriset 86 f  
 utbudsöverskott 44, 137  
 utilitarism 55, 80  
 utrikeshandel 19, 52, 61, 97, 158  
 utsugning 30 58 ff
- Wagner, Adolph 102, 108 ff, 113  
 Wagners lag 109  
 Walras, Léon 66, 74, 80 ff, 96 f, 112, 118, 151  
 walrasiansk jämvikt 138  
 Walras lag 82  
 variabelt kapital 60 f  
 varuskräck 19  
 Webb, Beatrice 101, 111  
 Webb, Sidney 101, 111  
 Weber, Max, 101, 108, 110, 117  
 Veblen, Thorstein 66, 113 ff  
 Verein für Socialpolitik 109  
 West, Edward 29  
 vetenskapliga revolutioner 155  
 Wicksell, Knut 45, 64, 84 f, 91 ff, 96 f, 122 ff, 126 ff, 131, 144 f  
 Wicksellanknytningen 122  
 Wickselleffekten 97  
 Wicksteed, Philip H. 84 f  
 Wieser, Friedrich von 77, 84, 107, 149
- Williamson, Oliver 119  
 vinst 16, 27, 31, 38, 40 ff, 49, 51, 56, 59 ff, 67, 71, 142 f, 150, 155  
 vinstmaximering 67, 70  
 Woodford, Michael 123, 144 f  
 välfärd 24, 37, 68, 90 f, 94, 106, 157, 159  
 värdelära 40 ff, 47 ff, 56, 58, 62, 64, 67, 72, 78 f, 83, 96, 107  
 värdeomdömen 110  
 värdeparadoxen 41, 77  
 värderingsstriden 109 f  
 växelkurs 23
- Xenofon 9 f, 12, 17
- yngre historiska skolan 107, 110, 113  
 yngsta historiska skolan 110  
 Young, Allyn A. 116
- Åbo 23  
 Åkerman, Johan 118
- ädelmetall 18, 20, 54  
 ägande 12, 57, 109  
 äldre historiska skolan 107
- Österrike 96  
 österrikiska skolan 80, 149  
 översparandeteori 46